

ארחות המוסר

ספר מוסר
"ארחות צדיקים"
עם הוספות
ביאורים ועיונים

חלק ג'

ספר לימוד יומי בתכנית חלוקה חדשית

אדר - תשע"ג

ארגון "ארחות יושר"

ת.ד. 596 סניף רבי עקיבא בני-ברק
טל': 077-9230219 נייד: 052-7167812
פקס: 077-4230219

מוסדות, שיעורי תורה ופרטיים
המעוניינים
בחוכרות יפנו לארגון "ארחות יושר"
בפקס: 077-4230219

כל הזכויות שמורות

אין להעתיק, לשכפל, לצלם, לתרגם
חלק כלשהו מתוכן הספר, בין אם לשימוש פנימי
ו/או לשימוש מסחרי ללא אישור מפורש
מארגון "ארחות יושר".

עימוד, עיצוב והפקה:
אפקטיב

054-8485060 / 03-5796812

נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת ח"

"ארחות המוסר"

יו"ל ע"י ארגון "ארחות יושר"
מיסודו והכוונתו של מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א.

ראש המכון:
הרב אריה קניבסקי

עורך ראשי:
הרב ליפא פלמן

חברי מערכת:
הרב אשר לייבי
הרב יחיאל חסידה
הרב דוד יגאלי
הרב ישראל מאיר וולך

נר זכרון לעילוי נשמה

למורנו ורבינו, ראש בני ישראל, אביר הרועים, גדול פוסקי
זמנינו, אור המאיר, פטיש החזק, עמוד הימיני, שריד לדור
דעה, לשון ממהרת לחזרות אמרי שפר, חכם הרזים, לו
נגלו תעלומות חכמה, איש אשר רוח בו, ידיו גלילי כסף
ממולאים בתרשיש, ראשו כתם פז, וכל הוויתו עמל התורה
עד כלות הכוחות,

מרן הגאון רבינו

יוסף שלום אלישיב

זכר צדיק וקדוש לברכה

שעלה בסערה השמימה בבין המצרים כ"ח תמוז תשע"ב,
נתעלה בקדושה וטהרה למקום מנוחתו תחת כסא הכבוד,
ואותנו השאיר לאנחות, יתומים נדכאים עלובי רוח, אוי מי
יורנו הדרך ומי יבין לנו שמועה, מי יתרץ הוויות ומי יפרק
הקשיות, מי יפשוט הספיקות ומי יאיר לנו נתיבות,
קשה היום לישראל כיום בוא השמש בצהרים,
חכם שמת אין לו תמורה,
והשי"ת הטוב וממייב, ינחמנו במהרה בנחמת ציון
ובתחיית המתים בקרוב בימינו, ובלע המוות לנצח ומחה
דמעה מעל כל פנים, אמן.

חוברת זו מוקדשת להצלחתם ולעילוי נשמתם

מר **אברהם** בן ר' בנימין בייניש הכהן
ויונתו **חיה רחל שינדל**
בת הרה"ג ר' יצחק צבי **טראוב** שיחיו

לעילוי נשמת

אביו ר' **בנימין בייניש** בן ר' אברהם הכהן ז"ל
חמיו הרה"ג ר' **יצחק צבי גרינברג** זצ"ל
וחמותו מרת **שרה בילא** ע"ה בת ר' אברהם הכהן ז"ל

ולזכות

אימו מרת **שינדל תחי** בת ר' יוסף הכהן ז"ל

יתברכו משמים בכל מילי דמיטב

זכות הלימוד בספר זה יעמוד להם שיצליחו בכל אשר
יפנו לטובה ולברכה

ושיוזכו לרוות נחת מצאצאיהם שיחיו

חוברת זו מוקדשת
לזכר ולעילוי נשמות

אבי וסבי, ירא ה' נאמן רוח, חכם ורב פעלים
רבי אליהו מרדכי
בן מרן רבי יוסף חיים זוננפלד ז"ל
גלב"ע מ"ו באב תש"ו

אמי וסבתי, אשת חיל אם הבנים
מרת **חסא שיינא פערל זוננפלד** ע"ה
בת **רבי אלתר יצחק ורנר** ז"ל
נפטרה בשיבה טובה בשבת קודש ח' מרחשון תשמ"ה

ת נ צ ב " ה

הונצחו בחוברת על ידי
בנם ר' משה יהודה זוננפלד הי"ו
ונכדיהם ר' אליהו מרדכי זוננפלד הי"ו
ור' דניאל זוננפלד הי"ו
ירושלים – רעננה – ברזיל

חוברת זו מוקדשת לזכר

ולעילוי נשמות הנפטרים

ר' **שמואל** בן ר' צבי **קניבסקי** ז"ל

נפטר י"א תשרי תשל"ח

יצחק בן גבריאל ויפה **ארבוב** ז"ל

נפטר כ"ח אדר תשכ"ט

ת.נ.צ.ב.ה

תוכן הענינים

10.....פתח דבר

13.....שער העזות

20.....שער האהבה

73.....פעילות הארגון

על כל פסיעה ופסיעה

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור (משלי ב' פסוק כ')

יתברך הבורא, וישתבח היוצר, יתפאר העליון, ויתרומם המתנשא לכל לראש, שזיכנו בחסדיו המרובים, שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, להכנס בפתח שער הקודש, השער אשר דרכו ניתן למצוא את הדרך המובילה מעלה מעלה, לשלמות המידות וידעת התורה, עליה אמר החכם מכל אדם: "למען תלך בדרך טובים, וארחות צדיקים תשמור".

על פי עצתו והוראתו של רבינו הגדול מורה דרכנו, מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א, זכינו בחסדי השי"ת להחזיר את לימוד מוסרי ה' בתוך שיעורי לימוד התורה הקדושה, ובתום שנה לתחילת פעילותנו, סיימנו בחסדי ה' יתברך לבאר ולחלק לסדר לימוד יומי את ספרו הנפלא של רבנו שליט"א, "אורחות יושר".

כמעשינו בראשונה, ממשיכים אנו בחוברת השלישית, לבאר ולחלק לסדר יומי את הספר הקדוש "ארחות צדיקים", מיסודות ספרי המוסר בעם ישראל. הספר נכתב כפי המקובל אצלנו, בערך לפני כשבע מאות שנה, על ידי אחד מענקי הרוח בדור הראשונים כמלאכים, אשר לגודל ענותנותו לא חתם את שמו על הספר, אמנם כל מעיין בספר יגלה את פלאו, אשר כל דבריו וסגנונו מתאימים לדורנו, ממש כאילו נכתבו בימינו והוא פלא גדול.

והנה גודל חשיבות והכרחיות תיקון המידות, כבר ביאר מרן החזון איש בהרחבה בספרו "אמונה ובטחון" (פרק ד'), וכה כותב בין דבריו: כי תיקון המידות הן יסוד המוסד למצוות החוקיים ולמצוות המשפטיים

גם יחד, ומבאר שם בלשונו הזהב: אל יחשוב האדם, כי תיקון המידות מתייחס רק למצוות שבין אדם לחבירו, ואילו במצוות שבין אדם למקום, להם צריך רק יראת שמים, אין הדבר כן, כי זה האדם אשר מדותיו כברייתן, ולא הותקנו על פי המוסר והדעה, הרי הוא מסור ביד יצרו ואין יצרו מסור בידו, ולא יתכן שיהא שלם במצוות שבין אדם למקום, ואם מקיימן במדה ידועה, הוא רק מפני שאינם נפגשים בהתנגדות מצד אחד ממדותיו המגונות, אך ברגע שיתנגשו במידותיו הרעות, לא תעמוד יראתו בפניהם, ומעשים בכל יום וכו' עיי"ש בדבריו המתוקים.

וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה (בירושלמי שבת פ"א ה"ג): מה שעשתה חכמה עטרה לראשה, עשתה ענוה עקב לסולייתה, שנאמר "ראשית חכמה יראת ה'", ונאמר "עקב ענוה יראת ה'", למדנו, כי סדר הדברים הוא: תיקון המידות, יראת שמים, ותלמוד תורה.

עינינו נשואות למרומים בתפילה ובתחינה, שלא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד, שנזכה לכוון לאמת, לבאר ולהעיר עינים בדרך הנכונה, ויהיו שפתינו והגיון לבנו נכונות ומיושרות, להרבות כבוד שמים, להגדיל תורה ולהאדירה. זכות רבנו המחבר זצוק"ל, וברכותיו של מרן שליט"א, יעמדו לנו למצוא חן בעיני אלקים ואדם, ונזכה להפיץ ולהצית את נר האמת והצדק, להרבות האור בקדושה ובטהרת הלב בין כל עמו ישראל באהבה, ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, בביאת המשיח ובבניית בית הבחירה, במהרה בימינו אמן.

בברכת התורה
מערכת אורחות המוסר

סדר הלימוד היומי בשיעורים

יום א' ל' שבט - יום ה' ד' אדר.....(פרשת תרומה)	שבוע א'
יום א' ז' אדר - יום ה' י"א אדר.....(פרשת תצוה)	שבוע ב'
יום א' י"ד אדר - יום ה' י"ח אדר.....(פרשת כי-תשא)	שבוע ג'
יום א' כ"א אדר - יום ה' כ"ה אדר.....(פרשת ויקהל-פקודי)	שבוע ד'

לתועלת הלומדים:

חברות "ארחות המוסר" מחולקות לקטעי לימוד יומיים, הנפרסים על פני כחודש - חמישה ימים בשבוע למשך ארבעה שבועות. (חברות "ארחות המוסר" נלמדות בשיעורי הגמרא הנמסרים בימי ראשון - חמישי ועל כן חולק החומר בהתאם.)

החומר המוקדש לכל יום מותאם ללימוד יומי הנמשך כעשר דקות. תחילת כל קטע של לימוד יומי מסומנת באמצעות מילה צבועה. כשיום הלימוד מצויין בסימניה הקיימת באותו עמוד.

עיונים

ארחות

שער העזות

צדיקים

שער הדין שער העזות

א. היא מדה גרועה. אף שנאמר (אבות ה, כ): "הוי עז כנמר". הני מילי לעבודת השם יתברך, כי המיתה בעבודתו - חיים, והצער - נחת רוח, והיגון - שמחה, והעזות - ענוה, אבל בשאר הדברים - השמר ושמור נפשך מאד. (החסיד יעב"ץ).

העזות (א) היא מדה גרועה¹ ב'ר' פעולותיה, והיא הפוך ממדת הבושה, כי הפישן² מעביר על מדותיו, וחומל וסולח ומוחל, אכל מי שהוא עז-פנים, לא יתביש מפני איש, אך עומד בעזות עם כל אדם, ועושה כל מעשה רע ולא יתביש, אך מתחזק ברעתו ומתקשה בעברה, ועל זה נאמר: "חזקו פניהם מפלע מאנו לשוב" (ירמיה ה, ג), ונאמר: "והפנים⁵ קשי וחקו לב" (יהוואל ב, ד). וכל המעלות הטובות הנאמרות על הבושה הם הפך בעזות. וכאשר מתגבר האדם במדה הזאת, נבזה הוא מאד בעיני בני-אדם, ואפלו הוא חכם. והרבה

ביאורים

1. כריב פעולותיה. ברוב תוצאותיה. רוב המעשים הנפעלים מכוחה יש בהם חסרון. 2. מעביר על מדותיו. מניח את מדידתו. כלומר, שנמנע מלמדוד מדה כנגד מדה למי שמצער אותו או פוגע בו. 3. מתחזק, מוסיף ומתחזק. 4. חזקו פניהם וגו'. הקשו פניהם יותר מן הסלע, רוצה לומר לא נכנעו, אבל העיזו פניהם וממאנים לשוב (מצודת דוד). 5. קשי פנים וחזקי לב. יונתן בן עוזיאל תרגם 'חציפי אפיא ותקפי לבא'. והוא היפך בושת הפנים, כי בושת פנים פנוי רכות ויתאדמו כשיכיוחנו אדם, וימהר להלבין בשביל בושה קטנה, ולא כן

ארחות

שער העזות

צדיקים

עיונים

רעות נגדרות אחר העזות, שהוא מעז פנים עם גני-אדם,⁶ לא ימלט מן המחלוקת וישנאה וקנאה. ומי שהוא מעז פנים הוא מכחיש יחודו, והוא⁸ לא ישא פני גדול, ופני זקן⁹ לא יחן, וכל עכרות שבתורה הן קלות בעיניו לעבר עליהם, חבל לפי רב העזות שבו, ועליו נאמר:¹⁰ עז פנים^(ג) לגיהנם

ב. עז פנים. בתחילת המשנה שם אומר יהודה בן תימא שבעבודת הבורא "היו עז כנמר", ולא אמר "היו עז פנים" כנמר, ביאר ב'רוח חיים', שאף על פי שלפעמים מידת העזות טובה בעבודת השם, אך על כל פנים צריך שתהיה העזות רק בלב ולא לעורר אותה רק כפי המצטרף לעבודת השם, אבל בפנים לא יראה עזות. וזה שאומר

'עז פנים לגיהנם', שמי שהעזות שלו ניכרת על פניו לגיהנם. אבל 'בושת פנים', כלומר מי שעל פניו מונחת בושה, והעזות טמונה בליבו שישתמש בה רק לעת הצורך לעבודת הבורא, הוא 'לגן עדן'. [אמנם זהו על דרך הכלל, אבל יש פעמים שצריך להראות עזות גם בפניו, כגון כנגד הרשעים ולקיום המצוות, כמו שכתב רבנו בסוף הפרק].

ג. לגיהנם. תמה החפץ חיים, ממה נפשך, אם לא שב - יענש, ואם שב - מדוע

ביאורים

קשה הפנים. 6. לא ימלט. 7. מכחיש יחודו. של הקב"ה בעולם, בזה שמחציף פניו ומראה שהוא שולט. וכן כתב בספר מעלות המדות: "שכל מי שיש בו עזות פנים ואינו מתבייש הרי הוא כעובד עבודה זרה". ובכת"י הגירסא: "מכחיש יחוסו". והוא עפ"י המבואר במסכת כלה (פ"א): "עז פנים [מי שהוא חצוף], רבי אליעזר אומר [סימן שהוא] ממזר, רבי יהושע אומר [סימן שהוא] בן הנדה, רבי עקיבא אומר [סימן שהוא] ממזר וכן הנדה". ובמסכת נדרים (כ.): "מי שאין לו בושת פנים, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני". מי שאין לו בושת פנים אינו מזרעם (ר"ן). 8. לא ישא. לא יכבד. 9. לא יחן. לא ירחם. 10. עז פנים לגיהנם. כיון שהוא רשע כדלהלן, סופו יורש

עיונים

ארחות

שער העזות

צדיקים

לא תקובל תשובתו? ועוד, מה נתייחד "עז פנים", הרי כל חוטא סופו גיהנם? ותיירץ, שכוונת המשנה לומר שאין לצפות ממנו שישוב משום שהוא עז, ולא על העזות עצמה יורש גיהנם, אלא שעזותו תמנע ממנו

(אבות פ"ה מ"ב).

העז ¹¹נקרא רשע, שנאמר: "העז איש רשע בפניו" (משלי כא, כט), והרשעים מוגנים ומאוסים לפני השם יתברך, וישם הרשעים

לשוב וממילא יורש גיהנם.

אמנם, בדאי תשובה מועלת, ואם ישוב ודאי תתקבל תשובתו, כמו שכתב החסיד יעב"ץ: אמרו חז"ל (הוריות יג.) 'ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ', ורמזו בזה שמעוות יכול לתקון על ידי הבחירה, ושמעלת הבחירה גוברת על הטבעיים. וזה הטעם שאמר עז פנים לגיהנם, ולא אמר עז פנים בן גיהנם, ובוש פנים בן גן עדן, כי אינו יורש גיהנם בהכרח אבל הדרך פתוח לפניו והוא הולך אליו והתורה יכולה להשיבו כי היא משיבת נפש, ועל כן התפלל ואמר (אבות ה, כ): יהי רצון שתתן חלקנו בתורתך.

ביאורים

גיהנם, כמו שנאמר (תהלים ט יח) 'ישובו רשעים לשאולה'. [מגן אבות, וכע"ז במסכת כלה רבתי פ"ב]. והמאירי כתב, שעזות הפנים תביאהו לשנאת המוכיחים ולמאוס בדרך הטוב. וכעין זה ביאר ב'תפארת ישראל', שאדם הרגיל להעזי נגד הגדול ממנו בשנים או בחכמה, לבסוף יעזי גם נגד התורה הקדושה, להכחיש אותה או את פירוש דבריה המקובל לנו, ונמצא יורש גיהנם על ידי מידת העזות. וב'מילי דאבות' כתב הטעם, כי עזות פניו תעורר אותו לעשות עבירות, ואין לו מניעה של בושה מלעשותם, כי רוב בני אדם נמנעים מעבירות מחמת הבושה. לדברי החסיד יעב"ץ, הטעם שעז פנים לגיהנם - כי בודאי שורשו רע, כי העזות מורה עליו שאינו מאמין במציאות השי"ת או בהשגחתו. 11. נקרא רשע. הוא מדברי הגמרא בתענית (ז): "כל אדם שיש לו עזות פנים, מותר לקרותו רשע, שנאמר: 'העז איש רשע בפניו'". אם העז איש, כלומר, שיש בו עזות פנים, קרא לו "רשע" בפניו!

ארחות

שער העזות

צדיקים

מִגֶּנֶה, כְּדִכְתִּיב: "וַיֵּשֶׁב רִשְׁעִים" ¹³ יִרְקֹב" (שם י, ז). עַל הַבִּשְׁתִּי נֶאֱמַר: "וַיִּלְמַד עֲנָוִים דְּרָבוֹ" (תהילים כה, ט), וְעַל הָעֵז הִרְשָׁע נֶאֱמַר: "וְדֶרֶךְ רִשְׁעִים יָעוֹת" (שם קמו, ט). מִי שֵׁשׁ בּוֹ מִדַּת הָעֲזוּת, עוֹשֶׂה עֲבֻרוֹת ¹⁵ חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת וְחוֹשֵׁב עֲצָמוֹ צָדִיק. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה אָנוּ מִתְּוֹדִיךְ: ¹⁶ אֵין אָנוּ עֲזִי-פָנִים וְקִשִּׁי-עֶרֶף לֹמֵר לְפָנֶיךָ ה' אֲלֹהֵינוּ צָדִיקִים אֲנַחְנוּ וְלֹא חָטָאנוּ, אֲכָל אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ חָטָאנוּ. וְזוֹ הִיא מִדָּה ¹⁷ רָעָה חוֹלָה, מִי שֶׁהוּא רִשָּׁע וַיֹּאמֶר לֹא חָטָאתִי, וְעַל זֶה הִקְדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא שׁוֹפֵט וְאֵינוּ מִרְחֵם עָלָיו, כְּדִכְתִּיב: "הִנְנִי נֹשֵׁפֵט אוֹתָךְ עַל אֲמָרְךָ" ¹⁸ לֹא חָטָאתִי" (ירמיה ב, לה), וְכִתִּיב: "מִכֶּסֶף פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹדָה

ביאורים

12. וְשֵׁם רִשְׁעִים. זכרם של הרשעים. [עו"ל, אעפ"י שאינו רשע שהרי יש בו מעלות טובות ומעשים טובים, מ"מ כיון שיש לו 'שם' רשע ע"י העזות שבו (כנ"ל), הרי הוא בכלל הרשעים שסופן לאבדון]. 13. יִרְקֹב. יכחד. רקבון עולה בשמים, שאין אדם חפץ להזכיר שמו והוא משתכח מאליו (רש"י). על כי אין רצון הבריות לזכרו, נשכח שמו כאלו נרקב. (מצודת דוד). 14. וַיִּלְמַד. הקב"ה מלמד את הענוים להשיג את דרכי ה', וכיצד להתנהג, וכמ"ש רז"ל מה הוא רחום וכו'. 15. חֲבִילוֹת חֲבִילוֹת. כורך כמה עבירות יחד לעשותן כחבילה. כלומר, מרבה בעבירות. 16. אֵין אָנוּ עֲזִי פָנִים וכו'. שאין אנו חצופים ועקשנים כל כך לומר צדיקים אנחנו ולא חטאנו. מבואר שעז פנים מחשיב את עצמו לצדיק. 17. רָעָה חוֹלָה. היא מדה רעה כמו מחלה קשה שקשה להרפא ממנה. 18. לֹא חָטָאתִי. כלומר מלבד מה שאשפוט אותך ואענישך על עצם עשיית החטא, אוסיף עוד עונש על שאת מכחשת ואומרת 'לא חטאתי'. 19. מִכֶּסֶף פִּשְׁעָיו. המתעלם מפשעיו, כלומר, שמכחש פשעיו לומר לא

עיונים

ארחות

שער העזות

צדיקים

ד. לַהֲעִז פָּנָיו נִגְדַּר הַרְשָׁעִים. בביאור הלכה (שם ד"ה ולא) כתב: דע, דה"ב בית יוסף [שאמר שלא יתקוטט עם המלעיגים עליו בעבודת השם] לא איירי כי אם

הַמִּדָּה הַזֹּאת הִיא רָעָה מְאֹד, כִּי מְבִיָּאָה אֶת הָאָדָם לְבִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ וְאֶת הָעֲנָוִים, כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: "תַּחֲנוּנִים יִדְבֵּר רִשִּׁי" ²² וְעִשִּׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת" (שם יח, כג). וְכָל-שָׂכֵן אִם מְבִישׁ אֶת רֵבּוּתוֹ וּמֵעֵז פָּנָיו נִגְדַּם, וּמִקְשָׁה עֶרְפוֹ נִגְדַּם מוֹכִיחֵיו מְרַב עֲזוּתוֹ, אִזּוּ הַמִּדָּה הַזֹּאת ²³ מוֹצִיאָתוֹ מִן הָעוֹלָם, וְרָאוּי לְהַרְחִיקָהּ מִנַּפְשׁוֹ.

א הַמִּדָּה הַזֹּאת מְשַׁבַּחַת מְאֹד בְּעֲזוּת הַתּוֹרָה וְהַעֲבוּרָה, לְהָעֵז פָּנָיו נִגְדַּם הַרְשָׁעִים ²⁴ וְלַהֲקִשׁוֹת עֶרֶף כְּנִגְדָם,

ביאורים

עשיתי מאומה רע, לא התקבל תשובתו. אבל המודה שפשע ועוה החטא שלא ישפע עוד, ירוחם מה' ויטולח לו. 20. רחוק מאד מדרכי התשובה. מאחר ואינו מכיר בחטאו. 21. העזה פניה. הזנות באה מעזות פנים. 22. ועשיר יענה עזות. כלומר, אף על פי שהעני ידבר דבריו בתחנונים ובהכנעה, עם כל זה ישיב לו לפעמים העשיר בעזות ובחוצפה. 23. מוציאתו מן העולם. שמאבד על ידי זה את עולמו (הן עוה"ז והן עוה"ב). כי מדת העזות מזיקה לאדם בעוה"ז, בכך שהוא נעשה בוזי מאד בעיני בני-אדם ולא נמוע מן המחלוקת עם בני-אדם ושנאה וקנאה וכו"ל. וכן יענש בעוה"ב על כל מעשיו והנהגותיו הנובעים מכח העזות שבו. 24. ולהקשות עורף כנגדם. לא לקבל

ארחות שער העזות צדיקים עיונים

שְׁלֹא לִשְׁמַע לַעֲצָתָם וְשֹׁלָא לְהוֹדוֹת
עַל שְׁקָרֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם וְשֹׁלָא
לְהַתְנִיף לָהֶם. וְצָרִיד לְהַעֲזוֹ פָּנָיו אֶף
בְּקִיּוֹם הַמְצוֹת, אֶף אִם יִשְׁחָקוּ בּוֹ
בְּנֵי-אָדָם. וְצָרִיד לְהַעֲזוֹ פָּנָיו נֶגֶד
רְבוּתוֹ ^(ה) לְשֹׂאֵל מָה שְׂאִינוּ יוֹדֵעַ,

העיר ועל ידי זה יעבירו את העם מרצון ה', ופתח בשלום ולא נשמעו דבריו, בכגון זה לא דבר ה' בית יוסף' מאומה, ומצוה לשנאתם ולהתקוטט עמהם ולהפר עצתם בכל מה שיוכל, ודוד המלך ע"ה אמר (תהלים קלט כא-כב) הלוא משנאך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים וגו'. עכ"ל.

ה. לשאול מה שאינו יודע. 'הוא היה אומר עז פנים לגיהנם ובושט פנים לגן עדן, יהי רצון וכו' שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך' (אבות ה, כ). וכבר תמחו רבים מה ענין תפילה זו לכאן?

הגאון רבי עקיבא איגר בתוספותיו על המשניות מביא בשם תשובת רד"ך, שצריך הלומד תורה מרובו להשתמש במדת 'עזות פנים' כי אין הביישן למד, ומי שרוצה ללמוד ולהבין מה שלמד, מוכרח הוא להיות עז פנים ולשאול מרבו פעמים רבות, כדי שידע הענין על בוריו. כל זאת - בזמן הזה, אבל לעתיד לבא כאשר יתקיימו דברי הנביא (ישעיה יא, ט) "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", אזי ישיג כל אחד את תלמודו בנקל, ויבין במהרה היטב, ולא יצטרך להשתמש במדת עזות הפנים אפילו ללימוד התורה. ולפי שאמר 'עז פנים לגיהנם', וכאמור מוכרחים להשתמש כעת במדה זו ללימוד התורה, על כן ביקש מיד התנא: 'הי רצון שיבנה ביהמ"ק' ואז לא נצטרך כלל להשתמש במדת עזות הפנים אפילו ללימוד התורה.

ביאורים

את דבריהם, שכאשר הרשעים באים לדבר אתו הוא מסבב את פניו ומחזיר את קשי ערפו לנגדם, וממאן לשמוע את דבריהם. (עפ"י רש"י שמות לב, ט).

ארחות שער העזות צדיקים עיונים

^(י) וְלֹא יִתְבַּיֵּשׁ בָּזֶה (עיין אבות פ"ג מ"ה). וְצָרִיד לְהַעֲזוֹ פָּנָיו לְהוֹכִיחַ
בְּנֵי-אָדָם לְגִלּוֹת לָהֶם חַטֹּאתֵיהֶם.

²⁵ וְצָרִיד הָאָדָם לְהַתְזִיק עַל הַמִּדָּה
הַזֹּאת לְהַכְנִיעָה ²⁶ בְּמָקוֹם
הַגָּנָאי וּלְהַתְנַבֵּר עָלֶיהָ כְּפִי כַחוֹ, כִּי
קִנְשָׁה מָאֹד לְהַמְלִיט מִן הַמִּדָּה הָרַעָה
הַזֹּאת, אִם לֹא שִׂישִׁים חֹזֵק כַּחוֹ
וְעֵצִים גְּבוּרָתוֹ לְנַצְחָהּ וּלְהַעֲבִירָהּ
מִפָּנָיו ²⁷ בְּמָקוֹם הַחֲטָא, ²⁸ וּלְהַעֲמִידָהּ
בְּקֶרְבּוֹ וְעַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אֲשֶׁר מְקַבֵּל
שָׂכָר עַל קִשְׁיוֹת עֲרָפוֹ.

שמתבייש ואזיל סומקא ואתי חיורא, לכן לעומתם יוציא הלכות דם. וזה ששותק פעם ראשונה ושניה נמצא דומה לבורא, כמו שכתוב (איוב לג, כט) 'הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר', ולכן נעשה שותף להקב"ה, שהוא יודע לדון דין אמת לאמיתו שהוא כאילו נעשה שותף להקב"ה (כמבואר בשבת י.).

ביאורים

25. וצריך האדם וכו'. חוזר לדבר על העזות הגרועה. 26. במקום הגנאי. כלומר, במקום או בזמן שמדה זו מגונה. 27. במקום החטא. במקום שהעזות היא חטא. 28. ולהעמידה בקרבו ועל פניו. לקיימה ולחזקה גם בלבד וגם על פניו, כלומר בפנימיותו ובחיצוניותו, כאשר צריך לעמוד איתן כנגד הרשעים.

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

שער הקמישי

שער האהבה

האהבה פוללת מעשים רבים

יותר מכל המדות. ובעת שישים האדם אהבתו לרעה, אין מדה רעה ככל המדות כמות, וכשישים האדם אהבתו לטובה, היא למעלה מכל המדות, בדרגתי: "ואהבת את ה' אלהיך" (דברים ו, ה), ואין מעלה בעבודת הבורא יותר ממי שעובד מאהבה. ועתה שמע איך האהבה מקלקלת המעשים בעת שיגביר אהבתו על חכמתו, כי כמה מיני אהבות זו משנה מזו:

ביאורים

א. ואהבת את ה' אלוקיך. כיצד זה ציוותה התורה לאהוב את ה' והרי לא יתכן לצוות לאהוב על ידי כפייה? ברם קודם קריאת שמע חותמים אנו בברכה: "הבוחר בעמו ישראל באהבה". ואם השם יתברך אוהב אותנו, בהכרח עלינו לאהוב אותו, שהרי "כמים הפנים לפנים כן לב האדם..." (בשם רבי עקיבא איגר). במצות אהבת השם יש ענין שאין ברוב המצוות. בהרבה מצוות אחרות אף שמקיימן, הרי מצוי שיקיימן "שלא לשמה", בחושבו כי על ידי קיום המצוה ימצא חן בעיני פלוני וכדומה, אך מצות אהבת השם אינו כן. בשעה שמקיימה הרי היא לגמרי "לשמה", כי זוהי מציאותה של מצוה זו, שהיא מתקיימת רק באופן של "לשמה" לגמרי, ללא שיעור. (פניני רבנו הקהילות יעקב).

1. מעשים רבים, מעשים רבים נובעים ממדת האהבה והרצון שבלבו של האדם. 2. אהבתו לרעה. לאהוב דברים שהם רעים עפ"י התורה. 3. אהבתו על חכמתו. אהבה והתאוה שבלבו על שכלו וחכמתו שבמוחו. בספר 'חובות

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

ב. חזק גדול. בנוסף לכך שבנו לא יתחנך בדרך הטובה, גם אהבת האב תתהפך לשנאה, כנאמר במשלי (יג, כד): "חושך שבטו [מונע שבט בקרתו], שונא בנו". ופירש רש"י: חושך

האהבה האחת האדם אוהב את בניו, ומרב האהבה אינו מיסרם ומדריכם לדרך טובה, ומניחם ללכת בפשריות לבם הרע, ומזה יבוא (ב) חזק גדול.

שבטו - סופו ששונא את בנו, שיראהו יוצא לתרבות רעה. ובמדרש (משלי שם): וכי יש לך אדם שהוא שונא בנו? אלא, מתוך שאינו מוכיחו על דברי חכמה ועל דרך-ארץ, נקרא "שונא" [כשונא שאינו חפץ להטיב לשונאן]. ובשמות רבה (א, א): "חושך שבטו שונא בנו" - ללמדך, שכל המונע בנו מן המרדות (הרדידי וההכנעה בכח שבט ענשים), סוף בא לתרבות רעה (והאב מתמרמר ממעשי בנו) ושונאהו (מפני מעשיו הרעים), שכן מצינו בישמעאל שהיו לו געגועים על אברהם אבינו (שהיה מתפנק) ולא רדהו, ויצא לתרבות רעה ושנאהו, והוציאו מביתו ריקם וכו'. מה היה סופו כשגרשו? ישב בפרשת דרכים, והיה מלסטם את הבריות, שנאמר (בראשית ט"ז י"ב): "והוא יהיה פרא אדם". כיוצא בו: "ויאהב יצחק את עשו" (שם כ"ה כ"ח), לפיכך יצא לתרבות רעה על אשר לא רדהו, כמו ששינוי: חמש עברות עבר וכו', ועוד - שתאב מיתת אביו ובקש להרוג את אחיו וכו'. כיוצא בו, דוד שלא יסר לאבשלום בנו ולא רדהו, יצא לתרבות רעה ובקש להרוג את אביו, ושכב עם פילגשיו, וגרם

ביאורים

הלבבות' (שער הפרישות, פ"ב) כתב: שמטרת התורה היא, להשליט את השכל על כל תאוות הנפש, ולהגביר אותו עליהן. ודבר ידוע הוא, כי התבררות התאוה על השכל הוא השורש של כל חטא, והגורם של כל מדה מגונה. עכ"ל. אהבה שבלב צריכה להיות מודרכת על ידי השכל והחכמה. והוא שאמרו חז"ל: "צדיקים לבם ברשותם", כלומר, 'לבם' - האהבה שבלבם, ברשות שכלם. אבל "רשעים ברשות לבם", אצלם הלב הוא המוביל ואין להם בקורת והדרכת השכל, ממילא לא החכמה מכוונת אותם אלא לבם, נמצא שהם ברשות התאוות שבלבם. 4. כשרירות לבם. אחרי תאוות לבם. כלומר, להתנהג כפי מה שלבם רואה לעשות (עפ"י רש"י דברים כט, יח). 5. חזק גדול. כיון

ארחות

שער האהבה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

הָאֱהָבָה הַשְּׂנֵינָה אֶהְבֵּת מְמוֹן,
וּמֵרֵב תִּשְׁוֹקֶתוּ אֶל
הַמְּמוֹן לֹא יִהְיֶה מִשָּׂא וּמִתֵּן שָׁלוּ
בְּאַמוּנָה, וְחוּמֵר⁷ יַעֲזֹשֶׁק וְגִזְזֵל בְּדִי
לְהִרְבּוֹת הוֹן, וּמֵרֵב חֶמְדַּת הָעֵשֶׂר
⁸יִקְפִּין יָדוֹ מִן הַצִּדְקָה וְיִהְיֶה⁹ צָר עֵין.

לו לילך יחף, ונפלו
 מישראל כמה אלפים
 וכמה רבבות וכו'. וכיוצא
 בו עשה דוד באדוניה
 שלא רדהו ביסורין ולא
 גער בו, ולפיכך יצא
 לתרבות רעה וכו'.

הָאֱהָבָה הַשְּׁלִישִׁית אֶהְבֵּת נָשִׁים. וְאִם תִּהְיֶה לוֹ אִשָּׁה
רָעָה בַּעֲלַת נְאֻחַ, הִיא תִסְרִי מִלְּבוֹ כָּל הַמִּצְוֹת
וְהִיא תִמְשָׁכֶהוּ אַחֲרֶיהָ.¹⁰ וּמֵרֵב הָאֱהָבָה אֵינוֹ מַעֲזֵי פָנָיו
נִגְדָה וְשׁוֹמֵעַ לַעֲצָתָהּ, וְהִיא תִבְיָאֶהוּ לִידֵי¹¹ מַעְלָלִים
רָעִים. וְגַם מֵרֵב אֶהְבֵּתוּ אֶת הַנָּשִׁים יִסְתַּמֵּל בָּהֶן תְּדִיר,
וְיִדְבֵּר¹² נִבְלֹת, וְיִבּוֹא לִידֵי נְאוּף.

ביאורים

שמעצמו הילד לא יבין דרך חכמה ומוסר, שהרי נאמר (איוב יא, יב):
 "ועיר פרא אדם יולד". ופירש המצודות דוד: "כל אדם כאשר יולד הוא
 כעיר פרא מבלי חכמה". והיצר הרע נמצא בו כבר מיום היוולדו, כנאמר
 (בראשית ח, כא): "כי יצר לב האדם רע מנעוריו", ופירש רש"י: "משננער
 לצאת ממעי אמו (כלומר מיום היוולדו, כבר) נתן בו יצר-הרע".
 6. באמונה. ביושר. 7. ועושק. כובש ומשאיר אצלו שלא כדין את מה
 שמגיע לשני, כגון את שכר השכיר שעבד אצלו. 8. יקפין ידו. יסגור
 ידו מלתת צדקה. (ראה רש"י דברים טו, ז). 9. צר עין. קמצן בממונו.
 10. ומרוב האהבה. שלו אליה. 11. מעללים רעים. מעשים רעים. 12. נבלות.
 דיבור גס.

הָאֱהָבָה הָרְבִיעִית הִיא אֶהְבֵּת קְרוֹבָיו, אֲכִיו וְאִמּוֹ
וְאֶחָיו וְאֶחָיוֹתָיו וְשָׂאֵר קְרוֹבָיו, וְרַעֲיוֹ וְחִבָּרָיו.
וּמִתּוֹךְ אֶהְבֵּתָם יִסִּיעַ לָהֶם¹³ כְּמַחְלָקָתָם, וְלֹא יִדְבֹּקֵם אִם
הֵם פָּשְׁעוּ בְּבַעֲלֵי מַחְלָקָתָם, אֶךְ לַעֲזוֹלָם יַעֲזֹר, וּמִגֹּן
וּמִכֶּסֶף עֲלִיָּהֶן, וְאִף אִם פָּרְצוּ פְּרֻצוֹת רַבּוֹת יִגֵּן עֲלֵיהֶם.
וְגַם שׁוֹמֵעַ לַעֲצָתָם, וְאִף אִם הָעֶצָה הַהִיא אֵינָה טוֹבָה
¹⁴לֹא יִסּוּר מִדְּבָרֵיהֶם. וְגַם יִרְצֶה לְהַעֲלוֹתָם לַמַּעֲלוֹת
שָׂאֵינָן רְאוּיֹת לָהֶן, כְּגוֹן לַעֲשׂוֹתָם מוֹשְׁלִים וּפְרָנְסֵי הָדוּר
וְלַהֲיוֹת רוֹדִים בָּעָם, וְאִפְלוּ אִם הֵם רָשָׁעִים לֹא יַחֲזֹשׁ בָּזָה.
וְהֵנָּה הָאֱהָבָה מְעֻנֶּרֶת¹⁵ עֵינָיו¹⁶ וּמַחְרֶשֶׁת אֲזָנוֹ, וְיֵשׁ בָּזָה
קִלְקוּל גָּדוֹל, כִּי הֵם יַטְעוּ אֶת הָעוֹלָם לְהַבְלִיָּהֶם.

הָאֱהָבָה הַחֲמִישִׁית הִיא אֶהְבֵּת אֶרֶץ יְמִים, וּמֵרֵב שֶׁהוּא
אוֹהֵב אֶת הַחַיּוֹת לֹא יַעֲמֹד¹⁷ בְּנִסְיוֹן.

הָאֱהָבָה הַשְּׁשִׁית הִיא אֶהְבֵּת הַכְּבוֹד. וְהָאוֹהֵב אֶת

ביאורים

13. במחלוקתם. כאשר קרוביו או רעיו במריבה עם אחרים, יעמוד הוא
 לימינם לסייע להם במחלוקתם, אף אם אין הצדק עמיהם. 14. לא יסור. לא
 יפסיק מלשמוע לדבריהם ולעצותיהם. 15. עיניו. עיני שכלו. 16. ומחרשת
 אזניו. אוטמת אזניו משמוע לקול המוכיחים אותו על כך שמסייע לאלו
 שאינם הולכים בדרך הנכונה. 17. בנסיון. כלומר, מחמת אהבתו לחיות,

ארחות שער האהבה צדיקים עיונים

הַכְּבוֹד לֹא יִהְיוּ מַעֲשָׂיו לְשֵׁם שְׁמַיִם, כִּי בְּכָל הַמַּצְוֹת שִׁיעָשָׂה, אוֹ יִתֵּן צִדְקָה אוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה אוֹ בְּשֹׂאֵר מַצְוֹת, תִּהְיֶה מַחֲשַׁבְתּוֹ וְכוֹנֵנָתוֹ¹⁸ אַחֲרֵי הַשִּׁבְחָ וְהַכְּבוֹד, וְחַפֵּץ שִׁיתֵּנוּ לּוֹ כְּבוֹד וְגִדּוֹלָה.¹⁹ וְזֶה הַפֶּסֶד גָּדוֹל בְּמַעֲשֵׂה הָעֲבוּדָה,^(ג) אֲפִלּוּ מִי שִׁישׁ בּוֹ תּוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים הַכְּבוֹד

ג. אפילו מי שיש בו תורה וכו'. כפי שמצינו בירבעם בן נבט שאיבד את חייו הנצחיים ונטרד מהעולם-הבא בגלל הרדיפה אחר הכבוד וכמו שאמרו חז"ל (סנהדרין קב.): "תפסו הקב"ה בבגדו ואמרו לו: 'חזור בך ואני ואתה ובן-ישי נטייל בגן-עדן!' אמר לו: 'מי בראש?' אמר לו: 'בן ישי בראש'. אמר לו: 'אי הכי - לא בעינא! [אם כך - איני רוצה]'". ע"כ. והרי אין לך טירוף הדעת גדול מזה, הקב"ה אומר לו "חזור בך ואני ואתה נטייל בגן-עדן", ואם כן בהישג ידו המצב הנפלא ביותר בבריאה, ומשמע שהיה ירבעם ראוי והגון לכך, והוא בגלל חשבון של "מי בראש" מסרב ואומר: "אי הכי לא בעינא", מוטב לו לרדת לבאר שחת מלראות את עצמו פחות מזולתו, וכמו שכתב המסילת ישרים (סוף פ"א).

והנה מהלשון "אני ואתה ובן ישי" משמע שיהיה ירבעם בראש, ואם כן מה שאל מי בראש? אלא שמרוב להיטותו לכבוד לא היה לו די בזה, אלא היה חפץ לשמוע באזניו מפורש כי הוא יהיה בראש, וזו היתה שאלתו "מי בראש". ועל ידי שאלה זו נתקטן ירבעם, כי "הרודף אחר הכבוד הכבוד בורח ממנו" (עי' ערבין יג:) והשיב לו הקב"ה: "בן ישי בראש", ומתוך כך הגיע לידי טירוף הדעת ואמר אי הכי לא בעינא. (שיחות מוסר מאמר פב).

ביאורים

יעשה כל שביכולתו, ולא ימנע אפילו מדברים הנוגדים את דרך התורה.
18. אחר השבח והכבוד. כדי שישבחו ויכבדו אותו. 19. וזה הפסד גדול במעשה העבודה. "הכבוד הוא מן המכשולות היותר גדולים אשר לאדם, ואי-אפשר לו להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, כי על-כל-פנים יצטרך למעט בכבוד שמים מפני סכלותו. זה הוא מה שאמר דוד

ארחות שער האהבה צדיקים עיונים

ד. מוציאו מן העולם. יש לעיין, מדוע הכבוד מוציא את האדם מן העולם? ביאר רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר מאמר פג), כי שונה היא תאורת הכבוד משאר התאוות, כי בכל דבר אשר האדם תאב אליו, קיימת ערבות מה, והיא סיבת התאוה, שהאדם חושק ותאב לעריבות זו, ולכן כשממלא את תאוותו והשיג את העריבות נעשה שבע. אמנם ה"כבוד" כל מציאותו אינה אלא שקר ואחיות עינים - שהרי מצד עצמו אין בו כל עריבות, ומכיון ששקר הוא ואין בו כל מציאות, אין בו כדי להשיב, כי לא יתכן שישבע ממנו האדם שהרי שקר הוא. ולכן כל כמה שיזכה בכבוד - ירצה בו עוד ועוד [כי כל עיקרה היא תאוה של דמיון שהאדם יצרה בהבליו, וכל הנאותו מן הכבוד הוא מחמת רצונו בכבוד, ולא מן הכבוד עצמו הוא נהנה אלא ממילוי רצונו].

נמצא כי המשוועבד לתאות הכבוד, על ידי רצונו הוא נעשה עבד לה, כי רק על ידי רצונותיו יוקדת בו אש תאוותו לכבוד, והוא שכרה בור לעצמו, שהרי כאמור מצד עצמה אין בה עריבות כלל. וכדבר הזה רואים אנו גם בנוהג שבעולם: מי שאינו מעשן אינו מרגיש שום צורך לכך. אך מי שהורגל בתאוות העישון, רודף הוא אחרי העישון בכל כוחותיו. ואם אינו משיג תאוותו - חיו אינם חיים. אם-כן, האדם הוא-הוא שבורא את תאוותיו, והוא-הוא שמשעבד עצמו לדברים שאינו חושק להם מצד טבעו.

וזהו הסיבה שהכבוד מוציא את האדם מן העולם, כיון שאין בידו של האדם

ביאורים

המלך ע"ה (שמואל ב ו, כב): ונקלותי עוד מזאת והייתי שפל בעיני". (מסילת ישרים, סוף פ"א). "ואמנם מעשים בכל יום שמאבד אדם טובה הרבה בגלל ה"כבוד", והוא המפסיד העיקרי לבן הישיבה מלעלות במעלות התורה, כי פעמים הוא נמנע מלשאול מחברו את הדבר הקשה עליו שמא יתמעט כבודו, ופעמים הוא חושק לבקש את חברו ללמוד עמו בחברותא כי אינו לפי כבודו, וכך הוא מפסיד "נצחיות" בגלל חשבונות הבל של כבוד ובושה" (שיחות מוסר, מאמר פ"ב).

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

וְעוֹד יֵשׁ אַהֲבָה וְשִׂבְעִית, שְׁחִיא
רָעָה עַל כָּל הָאַהֲבוֹת, וְהִיא
אַהֲבַת תַּעֲנִיגִים וְתַפְנוּקִים, כְּגוֹן
אֲכִילָה וְשִׁתְיָה וְשֹׂאֵר הַנְּאוֹת, כְּגוֹן
זִנוּת וּמִיּוּלִים. וְאֵין צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ
בָּזֶה הָעִנְיָן, כִּי הָאוֹהֵב יוֹן וּמִשְׁתַּבֵּר,
וְאוֹכֵל תְּמִיד מַעֲדָנִים, וְהוֹלֵךְ לְבֵית
הַמִּשְׁתֶּה הַדִּיר - הוּא יִשְׁכַּח בּוֹרְאוֹ,

כְּדֹכְתִּיב: "וְאֲכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ, הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת
 ה'" (דברים ו, יא-יב), "וְאֲכַלְתָּ וְשִׂבַּעְתָּ,²¹ הַשְּׁמֵר לָכֶם פֶּן
 יִפְתָּח לְכַבְּכֶם וְסָרְתֶם וְעִבְדְתֶם וּגו'" (שם יא, טו-טז); וּכְתִיב:
 "וַיִּשְׁמַן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט" (שם לב, טו).

הַרְוֵצָה לְהַמְלֵט מִפֶּחַ יָקוֹשׁ כָּל הָאַהֲבוֹת הָאֵלֶּה, צָרִיךְ

ביאורים

20. תשכח. מרוב השובע. 21. השמרו לכם. הסמיך הכתוב את חובת השמירה מן החטא לברכת האכילה לשובע, לומר לך, כיון שתהיו אוכלים ושבעים, מעכשיו צריכים אתם זהירות מיוחדת - השמרו לכם שלא תבעטו מתוך כך ביראת ה', לפי שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה, שנאמר (דברים ח, יב-יג) 'פֶּן תֹּאכַל וּשְׂבַעְתָּ וּגו' ובקרך וצאנך ירבינו' וגו'. מה הוא אומר אחריו - 'ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך' וגו'. הרי שמרוב השביעה והשפע, עלול האדם לאבד את יראתו ולחטוא. (רש"י דברים יא, טז). 22. וישמן ישרון וגו'. מרוב שפע המאכלים ישראל שכחו את הקב"ה ובעטו בתורתו ובמצותיו.

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

ה. כי ידעתיו וגו'. פירש רש"י: "כי ידעתיו - לשון חכמה גדולה ואמין רב פֶּן ילכד בשחיתותם, כי כל האהבות האלה מקיפות את לב האדם, ואם ידחה אהבה אחת או שתיים מקרבו - עדון האהבות הנשארות ירדפנהו מאור אל חשך. על-כן יש ללמדך, שתהיה זהיר וזריז להשתמש בכל האהבות האלה לרעת בהם דרכי השם ברוך הוא, כַּעֲנִין שְׁנֵאמַר: "בְּכָל דְּרָכֶיךָ דַּעֲהוֹ" (משלי ג, ו).

אַהֲבַת בְּנֵי תַהֲנִיה עַל דֶּרֶךְ זֶה, שִׁיחֹשֵׁב²⁴ לְהַדְרִיךְ בְּנָיו
בְּדֶרֶכִי הַמִּשְׁפָּט, וּלְלַמֶּדֶם מַעֲשֵׂה עֲבוֹדַת הַשֵּׁם
בְּרוּךְ הוּא, וּלְצִוּוֹת אַחֲרָיו לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא,
כַּעֲנִין שְׁנֵאמַר: "אֵב לְבָנִים יוֹדִיעַ אֶל אִמָּתָךְ" (ישעיה לח,
יט), וּכְתִיב: "וְהוֹדַעְתָּם לְבְנֶיךָ וּלְבְנֵי בְנֶיךָ" (דברים ד, ט),
וּכְמוֹ שְׁנֵאמַר בְּאַבְרָהָם: "כִּי יִדְעַתְּו לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא

ביאורים

23. בכל דרכיך דעהו. "בכל ענייניך דע את ה', רצה לומר: תן דעתך לחשוב לעשות מעשיו למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה'." (מצודת דוד). 24. להדריך בניו. על הפסוק (משלי יג, כד): "ואוהבו (לבנו) שחרו מוסר", ביאר ה'מצודת דוד': האוהב את בנו מייסרו בעת השחר, רוצה לומר בילדותו, עת יוכל לנטותו לכל אשר יחפוץ. עכ"ד. ובמדרש משלי (שם): "שכל מי שמוכיח את בנו על החכמה ועל דרך-ארץ הוא נקרא "אוהבו", שנאמר: ואוהבו שחרו מוסר". 25. אב לבנים וגו'. האב מלמד את בניו, ובניו את בניהם, להאמין בה', לשבחיו ולהללו על כל אשר היטיב עם בראיו. 26. והודעתם. ותלמדו. 27. כי ידעתיו וגו'. הקב"ה אומר: כי אני אוהב את אברהם, ולמה?

ארחות

שער האהבה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

את בניו ואת ביתו אחריו" (בראשית יח, יט).

ואהבת המזון תהיה על דרך זה:
יאהב מזונו למען אשר
לא יחמד מזון אחרים,²⁸ **ולא**
יצטרף לגנב ולגזל, ולא יצטרף

חיבה וכו', שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו? למען אשר יצוה, לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי".

הרי לנו - אומר החפץ חיים (חומת הדת פ"ג ובהגה"ה) - כי החיבה המיוחדת שנודעה לאברהם אבינו לפני

המקום, ומחמתה בחר בו הקב"ה ולא בשאר הלומדים שבדאי היו בבית מדרשם של שם ועבר - הינה רק מאחר ומילא את מחויבותו כאב לבניו, והנחיל להם את דרך ה'!

מעתה, היה מבהיר הח"ח, כי אם מבקשים אנו להזכיר את זכות האבות ולזכות בגינה - עלינו בודאי לאחוז באותה מידה בה הם אחוזו ומחמתה זכו למעלתם! שאם לא כן, הכיצד נישא פנינו?

בספר מאמרי החפץ חיים (מאמר נ"ה) מביא שהח"ח היה משנן חזור ושנן, כי הנחלת המסורת היהודית לדורות הבאים - היא היא אשר מהוה את עיקר תפקידם של ההורים, כאשר את דבריו הוא מבסס על דברי הפסוק (דברים כט, כח): "הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם, לעשות את כל דברי התורה הזאת", בו הציבה התורה נקודות מעל המילה 'ולבנינו' - נקודה אחת מעל לכל אות.

נקודות אלו - אומר הח"ח - הרי הן כהדגשות, כמו קו המתוח מתחת למילה ושם עליה את הדגש... התורה מבקשת להדגיש, כי עיקר תפקידנו - הינו בהנחלת החינוך הטהור לבנינו אחרינו עד עולם, מדור לדור!

ביאורים

בגלל שהוא מצוה את הבנים שלו ואת כל אלו שבבית שלו שיהיו אחריו שהם ישמרו את דרך ה' לעשות מעשים טובים. 28. ולא יצטרף לגנב ולגזל. במסכת חולין (צא). אומרת הגמרא: "מכאן (מהנהגת יעקב אבינו יש ללמוד

לקבל צדקה. אך משלו יפרנס אחרים, וילביש עניים ויאכילם, ויחזיק בממונו לומרי תורה וראי השם. וגם מחמת עשרו יפנה עצמו מעסקי העולם הזה, ויקבע עתים לתורה ולקנים המצוות, הואיל ויש ספק בידו. ולא יבטח ברב חילו להתנאות, אך יקנה בממונו הפלה תי העולם הפא, ועל זה הדרך יאהב מזונו.

ואהבת נשים תהיה על דרך זה, שייחשב שיהי
מצילתו מן החטא ומרחקתו מן הנאוף, ובה
מקנים פריה ורביה,²⁹ **והיא מגדלת את בניו,**³⁰ **והיא**

ביאורים

בנוגע) לצדיקים, שחביב עליהם ממונם יותר מגופם. וכל כך למה (=מדוע חביב עליהם ממונם יותר מגופם)? לפי שאין פושטין ידיהן בגזל". דהיינו, הם חוששים שמא יתפתו לשלוח ידיהם בגזל אם יתרוששו. 29. והיא מגדלת את בניו. במסכת יבמות (סג). מביאה הגמרא מעשה ברבי חייא: אשתו של רבי חייא היתה מצערת אותו. אף על פי כן, כשהיה רבי חייא מוצא בשוק דבר הראוי לה, היה עוטר את הדבר בסודרו ומביאו לה. בראותו כן, אמר לו רב: והרי היא מצערת אותך! מדוע תראה לה חיבה כזו? אמר לו רבי חייא: "דיינו ש[נשותינו] מגדלות בנינו ומצילות אותנו מן החטא" (מהרהורי עבירה). [אף על פי שרבי חייא סבל מהתנהגות אשתו ומיחסה כלפיו, הוא הכיר בטובות שבאו לו בגללה, (למרות שפעולותיה לא היו מכוונות לטובתו: היא ודאי לא הצילה אותו מהרהורי עבירה מחמת טוב לבו, ואת ילדיה גידלה לא מתוך אהבה אליו, אלא בשל רגש האמהות הטבוע בו, מאהבתה לילדיה). הכרה זו בטוב שבא לו בגללה אפשרה לו להמשיך לחיות עמה. ('עלי שור' ח"ב עמוד רעט)]. 30. והיא עוברת לו וכו'. וכבר אמרו חז"ל (יבמות סג). על האשה שהיא "מאירה עיניו (של בעלה) ומעמידתו על רגליו".

ארחות שער האהבה צדיקים עיונים

עֲזָבְתָּ לּוֹ כָּל יְמֵיָהּ וּמְכִינָהּ לּוֹ
מֵאֲכָלֶיָּהּ וּשְׂאֵר צָרָיָהּ הַבֵּיתָ, וּמִתּוֹךְ
כֶּף יְהִיָּה פָנָיו לְלִמּוֹד תּוֹרָה וְלַעֲסֹק
בְּמִצְוֹת, וְהִיא עֲזָבְתָּ לּוֹ לַעֲבֹדֶת
הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ.

וְאַהֲבַת אָבִיו וְאִמּוֹ תִּהְיֶה עַל דָּרְךָ
זֶה, שִׁיחֶשֶׁב³¹ שְׂגֵדָה לְוָהוּ
וּטְרָחוּ בּוֹ לְלַמְּדוֹ דְּרָכֵי הַשֵּׁם

ו. שגדלוהו וטרחו בו. כתב רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ג), דרישת התורה מהאדם על השקפת מעלת הכרת הטוב בכלל, ובכבוד אב ואם בפרט: "בירא דשתיית מינייה מיא - אל תשדי ביה קלא" (בור ששתיית ממנו מים - אל תזרוק לתוכו צורר) (ב"ק צב:). חייבינו בהכרת הטוב אפילו לדומם, אף על פי שאינו טורח עבורנו, ובודאי לא תתכן בו כוונה להטיב. חז"ל למדונו בזה שחיוב הכרת הטוב אינו מותנה בכוונותיו וטרחותיו של הנותן כלל, אלא שחובה היא על המקבל משום שקבל ותו לא. בעל מעלת החסד, שכל כולו חדור בשאיפה לתת ולהעניק לזולת מכל אשר לו, הוא אשר מסוגל להרגיש בכל טובה קטנה שקבל, וירצה לגמול טובה תחת טוב, וישתדל להחזיר גם יותר ממה שקבל, ולפחות יביע תודתו בפה מלא. לבו יתמלא הכרת טובה משום עצם העובדה שקבל, ולא ידרוש ויחקור אם השני טרח בשבילו, וגם לא אם בכלל התכוון אליו, או כיצד ולשם מה עשה זאת.

אף אם נהנו ההורים מעצם טיפולם וגידולם של הילדים - אין זה גורע

ביאורים

31. שגדלוהו וטרחו בו וכו'. בטעם מצות כיבוד אב ואם כתב החינוך (מצוה ל"ג): משרשי מצוה זו, שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלקים ואנשים. ושיתן אל לבו כי האב והאם הם סיבת היותו בעולם, ועל כן באמת ראוי לו לעשות להם כל כבוד וכל תועלת שיוכל, כי הם הביאוהו לעולם, גם יגעו בו כמה יגיעות בקטנותו.

ארחות שער האהבה צדיקים עיונים

יִתְבָּרַךְ, וְהוֹרֹוּהוּ וְחִנְכוּהוּ לְתוֹרָה
וְלַמִּצְוֹת,³² וּבָהֶם יָקִים מִצְוֹת
הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, כְּדַכְתִּיב: "כִּפְדֵּא אֶת
אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ" (שמות כ, יב). וְאַחֲרֵי
וְאַחֲרֵיתָיו³³ וּשְׂאֵר קְרוֹבָיו יֵאָהֵב עַל
יְמֵי חַיָּיו עכ"ד.

יכול להיות שמטרתם (של ההורים) המקורית לא היתה דוקא הענקת חיים לילדים. זאת ועוד, הדחף הטבעי שלהם כהורים, לא הותר להם ברירה אלא לגדל את ילדיהם ולטפל בהם. אף על פי כן, מצוה זו היא בנין אב לחיוב הכרת הטוב.

בעל "חיי אדם" (הלכות כיבוד אב ואם, סו, ב), נוקט במילים חריפות ביותר בבואו להדגיש נקודה זו. וכך הוא כותב: "יסכר פי דוברי שקר האומרים שאינם צריכים להחזיק טובה לאב ואם כי להנאת עצמם היו מכוונים וממילא נולד. וכיון שנולד מהם נתן הקב"ה הטבע שהאב והאם יגדלו בניהם, כטבע כל בהמה חיה ועוף שמגדלים בניהם ואין הבנים מחזיקים טובה לאבותיהם. יתאלמון (יהיו אלמים) וישתקון ויתחרשון, כדכתיב "תאלמנה שפתי שקר" (תהלים לא, יט). כי הם בעצמם מעידים עליהם (על עצמם) שהם כבהמה, ולא חלק ה' להם לב לדעת ולהבין. ועל זה אמרו חכמים "כל הכופר בטובתו של חבירו, סוף כופר בטובתו של הקב"ה..." (ירושלמי ברכות פ"ט ה"א) ואין ספק שהאומרים כן, שהם כופרים בלבם. עכ"ל.

ביאורים

32. ובהם. באביו ואמו וזכה לקיים מצוה ועל זה יכיר להם טובה. 33. ושאר קרוביו יאהב וכו'. אמרו חז"ל (יבמות סב: סנהדרין עו:): המקרב את קרוביו, עליו הכתוב אומר (ישעיה נח, ט): "אז תקרא וה' יענה, תשוע ויאמר הנני." [לפני זה בפרשה (פסוק ז') אומר הנביא "הלא פרוס לרעב לחמך... ומבשרך אל תתעלם". הנביא ממשיך ואומר שאם תשמור מצוות אלה, "אז תקרא וה' יענה" (רש"י)]. השכר עבור מעשים טובים הוא במדה כנגד מדה. הפונה לקרובים אליו ומקרב אותם, גומלים לו באותה מדה. ה' אומר: "גם אני

ארחות

שער האהבה

צדיקים

דָּרָךְ זֶה שִׁיחֵשֵׁב שֶׁהֵם ³⁴עוֹסְקִים בּוֹ לְהַכִּיאוֹ ³⁵לְמַעֲלֹת שֶׁהֵם לְעִבּוּדַת הַבּוֹרָא יִתְבָּרֵךְ, ³⁶וְהוּא יַעֲסֹק בָּהֶם לְלַמְּדָם וּלְהוֹכִיחָם, ³⁷וְלֹא יִשָּׂא לָהֶם פָּנִים, וּבָזֶה ³⁸יֵשׁ לוֹ שֹׁכֵר רַב, וְהִיא מִדָּה גְדוֹלָה, בְּדִכְתִּיב: ³⁹וְחִרְפָּה לֹא נִשָּׂא עַל קְרוֹבוֹ" (תהלים טו, ג). וְחִרְפָּה תוֹעֵלַת יֵשׁ לוֹ לְאָדָם בְּקִרְוָיו, בְּדָרָךְ שֶׁמַּצִּינוּ ⁴⁰בְּלוֹט, ⁴¹שֶׁהֲצִילוֹ אֲבִרָהֶם וְנָלַחֵם עִבּוּרוֹ, ⁴²וְגַם בְּסָדוּם נָצַל בְּזָכוֹת אֲבִרָהֶם. וַיֵּאָהֵב

ביאורים

קרוב שלך", והוא עונה לצרכי אותו אדם, כמו שכתוב (דברים ד, ז): "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו בכל קראנו אליו" (מהר"ל, על פי דברים רבה ב, טו). ³⁴ עוסקים בו. מלמדים אותו ועוזרים לו להגיע למעלות טובות. ³⁵ למעלות. בכת"י הגירסא: למעלות טובות, והם מסייעים אותו לעבודת הבורא יתברך. ³⁶ והוא. כלומר, וכן הוא יעסוק בהם וכו'. ³⁷ ולא ישא להם פנים. לא יסתיר פניו (ועמו) מהם כשצריך להוכיחם. ³⁸ יש לו שוכר רב. מפני הקושי שבדבר, שלמרות שהם קרוביו, אינו מעלים עינו מלהוכיחם כשזה נצרך. ³⁹ וחירפה לא נשא וגו'. ד"ל רש"י (תהלים טו, ג): "אם עבר קרוב עבירה שיש בה עונש, ענשו במשפט ולא נשא עליו חרפתו, שיהא פתחון פה למחרת לומר כך עבר פלוני קרובך וחפית עליו". ⁴⁰ בלוט. שהיה בן (חרן) אחיו של אברהם אבינו. ⁴¹ שהצילו אברהם וכו'. כאשר נלחמו ארבעת המלכים נגד חמשת המלכים, ארבעת המלכים ניצחו וכאשר לקחו שלל את הרכוש והאוכל של סדום ועמורה וכו' לקחו גם את לוט ואת רכושו שהיה גר בסדום. כשבא הפליט מהמלחמה (עוג) והודיע לאברהם שלוט נשבה, הלך אברהם להלחם עם ארבעת המלכים (בכדי להציל את לוט). רדף אחריהם וניצחם והחזיר את לוט ואת רכושו. (בראשית יד, יד-טו). ⁴² וגם בסדום נצל וכו'. כשה' העניש את אנשי סדום, הציל את לוט ולא בזכות עצמו שהרי גם הוא היה רשע, אף כי לא כאנשי סדום, ה' הציל אותו בחמלתו שחמל עליו, בזכות אברהם אבינו. (שם ט, כט).

ארחות

שער האהבה

צדיקים

רָעִיו וּשְׂאֵר כָּל בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל אֲהָבָה שָׁלְמָה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "וְאֲהָבַתְּ לְרֵעֶךָ כָּמוֹךָ" (ויקרא יט, יח), וְזֶהוּ כָּלֵל גְּדוֹל בַּתּוֹרָה: ⁴³דַּעֲלֶךָ סֵנִי לְחִבְרָךָ לֹא תַעֲבֹד (שבת לא, א). ⁴⁴גְּדוֹלָה מְזוּ: "כִּי בְּצַלֵּם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם" (בראשית ט, ו) (ירושלמי נדרים פ"ט ה"ו).

וַיֵּשׁ תוֹעֵלַת גְּדוֹלָה לְמִי שֶׁנּוֹהֵג בְּחֶבֶד וּבִרְעוּת עִם בְּנֵי-אָדָם. תוֹעֵלַת אַחַת, ⁴⁵בְּעוֹלָם הַזֶּה בְּשִׁמְתַּנְהָג

ביאורים

⁴³ דעלך סני וכו'. מה ששנוא עליך לא תעשה לחברך! ⁴⁴ גדולה מזו "כי בצלם וגו'". כי מהפסוק הקודם אין משמע אלא שלא יעשה לחברו מה ששנוא על עצמו, אבל מה שלא שנוא עליו יהא מותר לו לעשות לאחרים, למרות שלאחרים ד"ז שנוא. כגון, אדם בזוי שאינו מקפיד על בזיונו כאשר מבזים אותו, היה לו מקום לומר גם אני אבזה את חברי, כיון שאיני מקפיד על בזיוני, נמצא שד"ז אינו שנוא עלי. אבל בפסוק "כי בצלם" וגו' מבואר כלל גדול מזה, שאף אם אינו חושש לכבוד עצמו, יש לו לחוש לכבוד חברו, כי את מי אתה מבזה? את דמות דיוקנו של מלך (דעת זקנים, בראשית ה, א). ובמהרה"ץ חיות (ברכות לא, ד"ה דעלך) ביאר כי מהפסוק הקודם נלמד שהחייב לאהוב לחברו כמוהו, והנה גם באהבת האדם את עצמו יש חילוק בין האברים, שיש אברים כמו ליבו וראשו והסמוכים להם שהם חביבים אצלו יותר מהידים והרגלים, עד שפעמים מניח אדם שיחתכו לו ידיו ורגליו כדי להציל את שאר גופו, וא"כ גם אם אוהב חברו כמותו, עדיין אינו אוהבו אלא כאברים המורחקים, אולם בפסוק "כי בצלם אלקים עשה את האדם" מתייחס לנפש, שכל ישראל מאוחדים בנפשם, חובה על האדם לאהוב חברו כנפשו ממש. ⁴⁵ בעולם הזה וכו'. בכת"י הגירסא: תועלת אחת בעולם-הזה ותועלת השניה לעולם-הבא. תועלת העולם-הזה - כי מי שמתנהג באהבה...

ארחות שער האהבה צדיקים

בְּאַהֲבָה עִם כָּל אָדָם, ⁽¹⁾ יַעֲזֹרֶהוּ הַכֹּל. אִם יִפֹּל, יָרִבּוּ עוֹזְרָיו וְסוֹמְכָיו. וְאִם יַעֲמֹד אָדָם נִגְדוֹ לְרִיב עִמּוֹ, ⁴⁶ רַבִּים יִשְׁתִּיקוּ אֶת הַמְדַּבְּרִים הָרַע וּמַכְלִימִים אוֹתָם. וְאִם תִּכּוֹא עָלָיו צָרָה, הַכֹּל מַצְטָעְרִים עָלָיו וְנוֹתְנִים לוֹ יָד; וְאִם יָכּוֹא לְיָדִי דַחַק וְעֵנִי, רַבִּים יִרְחֲמוּהוּ בְּנִתְיֹנֶת מִתְּנוּתֵיהֶם.

תוֹעֵלֶת עוֹלָם הֵבֵא - מִחֶמֶת שֶׁהוּא נֶאֱהָב לְכָל אֶזְרָא דְּכָרְיוֹ נִשְׁמָעִים, וְיִהְיֶה יִכְלֹת בִּידּוֹ לְהוֹכִיחַ בְּנֵי-אָדָם שְׂיִיטִיבּוֹ מַעֲשֵׂיהֶם. וְגַם מִתּוֹךְ הָאֲהָבָה יַעֲמֹד בְּשָׁלוֹם עִם הַכֹּל, וּמִתּוֹךְ הָאֲהָבָה הוּא שָׁקֵט וְשָׁלוֹ וּפְנוּי לְלַמֵּד וּלְעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים טוֹבִים. וְגַם מִתּוֹךְ הָאֲהָבָה יַעֲזֹרֶהוּ

ביאורים

46. רבים ישתקו וכו'. בכת"י הגירסא: רבים יעמדו אצלו ליעצו, להצילו; אם ידברו עליו רעה רבים ישתקו וכו'.

עיונים

ז. יעזרוהו הכל. הכלל בזה הוא שהאהבה את חברו ותתחזק מאד אהבתו אליו גם חברו יאהבהו באותה מדה, וכפי שפירש רש"י (יבמות קיז.) את הפסוק במשלי (כו, יט): "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". וז"ל: כמים הפנים לפנים - כמים הללו שאדם צופה בהם ורואה בהם פנים כפניו, אם הוא שוחק הם שוחקות ואם הוא עוקם הם עקומות. כן לב האדם לאדם האחר, אם הוא אוהב את זה גם הוא אוהבו ואם הוא שונא את זה גם הוא שונאו, עכ"ד. ומוסיף המאירי (משלי כו, יט): שמתוך ליבו של עצמו יודע לו לב חברו, שאם הוא אוהבו בנאמנות ידע

עיונים

שאף חברו כן, וכן בכל צד של אהבה... עכ"ל. ח. ובאיזה דרך וכו'. מה הם הגורמים לאהבת הזולת? זכינו להדרכתו של הגאון מוילנא גם בנושא זה. הוא אומר, ארבעה גורמים בסיסיים לאהבה:

(א) אהבת הערב - אנו אוהבים את מי שגורם לנו הנאה גופנית. (ב) אהבת המועיל - אנו

ארחות שער האהבה צדיקים

וַיַּעֲשׂוּ מְלֹאכְתּוֹ וַיִּגְנוּ בַּעֲדּוֹ, ⁴⁷ וַיִּמְצָא הַרְוֹתָהּ יִתְּרָה לַעֲבֹד הַכּוֹרֵא וַתִּבְרָךְ עֲבֹדָהּ שְׁלָמָה. וּמִחֶמֶת הָאֲהָבָה הוּא נוֹשָׂא חֵן בְּעֵינֵי כָּל רוֹאֵיו, וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים יִהְיוּ מַקְבָּלִים לְכָל, וְכָל אֶחָד יִחְמַד לַעֲשׂוֹת כְּמַעֲשָׂהוּ.

^(ח) וּבְאִיזָה דֶּרֶךְ יִגִּיעַ הָאָדָם

אוהבים את מי שמסייע לנו בהגשמת מטרותינו. (ג) אהבת הטוב - אנו אוהבים את מי שאנו מגלים בו תכונות נעלות. (ד) אהבת "כמים הפנים לפנים" - אנו אוהבים את מי שאנו חשים בלבנו שהוא אוהב אותנו. (ביאור הגר"א על דרך הפשט לשיר השירים ה, ב. הדברים מבוססים על פירושו למלים "אחותי רעייתי יונתי תמתי". הביטוי "אחותי" מתייחס לאהבת המועיל, שהיא בדרך כלל הסיבה לאהבת בני המשפחה. "רעייתי" מתייחס לאהבת הערב. "יונתי" מתייחס לאהבה ללא כל סיבה - כמים הפנים לפנים, ו"תמתי" לאהבת הטוב). ליצירת אהבה, דרושים איפוא אחד או יותר מהגורמים הללו. אמנם כדי להפעיל את גורמי האהבה, נחוצים ארבעה תנאים מוקדמים. 1. שנוכל לחוש הכרת טובה (תנאי לגורם א' וב'). 2. שתהיינה לנו מטרות (תנאי לגורם ב'). 3. שלא נתרצו באנוכיות שלנו עד כדי כך שלא נוכל להבחין בתכונותיו הטובות של הזולת (תנאי לגורם ג'). 4. שנוכל להאמין שמישהו אוהב אותנו (תנאי לגורם ד').

האהבה היא כה נדירה, משום שתנאים מוקדמים אלו נוגדים את האנוכיות המושרשת בטבענו. אם היינו מקדישים את מאמצינו למילוי תנאים אלה, היתה האהבה בין כל בני המין האנושי חזיון נפרץ.

ביאורים

47. וימצא הרוחה יתירה. כיון שמלאכתו נעשית על ידי אחרים (אוהביו).

ארחות שער האהבה צדיקים

לֹא־הֵבֵת כָּל אָדָם? ⁴⁸אֲשֶׁכִּילָךְ
וְאוֹרֶךְ: הַדֶּרֶךְ הוּא, ⁴⁹(ט)שִׁיעוֹר
בְּנַפְשׁוֹ וּבְמִמּוֹנוֹ כִּפִּי וַיְכַלֵּתוּ. הָעֶזֶר
בְּנַפְשׁוֹ הוּא, שִׁישְׁרֵת לְכָל אָדָם, הֵן
עֲנִי הֵן עֲשִׂיר, וַיִּטְרַח עֲבוֹרָם. הָעֶזֶר
בְּמִמּוֹנוֹ הוּא, שִׁילּוּהַ לְעֲשִׂיר בַּעַת
הַצִּמְרִיכוֹ לְמַעוֹת, וְכֵן לְעֲנִי יִלּוּהַ
בְּשַׁעַת דִּחְקוֹ, וְכֵן יִפְקְדֵהוּ בְּמַתָּנָה
כִּפִּי בָחוּ, ⁵⁰וְלִקְצֵת עֵתִים יִשְׁלַח

ט. שיעור נפשו ובממונו. מקור דברי רבנו הוא במסכת דרך ארץ (זוטא פ"ב): "אם חפץ אתה להדבק באהבת חבירך הוי נושא ונותן בטובתו". פירוש הדברים, אם אתה רוצה להיות אוהבו של חבירך ולקיים "ואהבת לרעך כמוך", הוי נושא ונותן בטובתו, שעל ידי כן אתה נעשה אוהבו והנה, טעות מושרשת היא בעולם, שאדם

מיטיב למי שהוא אוהב, ואוהב את האדם המיטיב עמו, וכאן למדנו שההפך הוא הנכון, שעל ידי שהוא מיטיב עם חבירו - הוא נעשה אוהבו [והאריך בזה בספר 'מכתב מאליהו' ח"א עמוד 36]. וגם זה הוא בכלל מה שאמרנו חז"ל (ילקוט"ש רות רמז תרד): "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית", שהנותן צדקה הרי הוא "מקבל" הרבה יותר מן העני, כי על ידי נתינתו הוא מקבל "לב טוב".

ונראה שזהו הביאור במה ששינו (אבות פ"א י"ב): "הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן הכהן, אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", הקדים "אוהב" שלום ל"רודף" שלום, כי מתוך שאהבת הבריות בוערת בקרבו שמחמתה הוא אוהב שלום, הרי הוא רודף שלום, ומתוך רדיפת השלום מתעצמת בקרבו האהבה יותר ויותר, והרי הוא "אוהב את הבריות" במדרגה

ביאורים

נמצא ממילא פנוי יותר לעבודת ה'. ⁴⁸ אֲשֶׁכִּילָךְ וְאוֹרֶךְ. אתן שכל בלבך ואלמדך את הדרך בה עליך ללכת. ⁴⁹ שִׁיעוֹר בְּנַפְשׁוֹ וּבְמִמּוֹנוֹ. שישתדל להיטיב עם חברו בין בגופו בין בממונו. שעל ידי שהוא מיטיב עם חברו - הוא נעשה אוהבו. ⁵⁰ וְלִקְצֵת הַעֵתִים. ומידי פעם.

עיונים

חדשה לגמרי. (שיחות מוסר', מאמר ו).
י. ובספר פנים יפות. אמרו חז"ל (כתובות קיא): "טוב המלבין שינים לחבירו (כלומר, המראה לו פנים שוחקות), יותר מ[זה] משקהו חלב, שנאמר: "ולבן שינים מחלב" (בראשית מט, יב). אל תקרי "לבן שינים" אלא "ליבון שינים" [-בחיך]. נתאר לעצמנו, איזה הנאה גורם אדם לחברו בשעה שהוא משקהו חלב, ובפרט בזמן שחברו מעולף מצמאון או

ארחות שער האהבה צדיקים

מנות ודורונות ⁵¹גם לְעֲשִׂירִים.
⁵²וַיְהִי וַתֵּרֶן בְּשָׁלוֹ. אִם יִהְיֶה לוֹ
עֶסֶק עִם בְּנֵי-אָדָם, יִהְיֶה כָּל מַשָּׂא
וּמִתֵּן שָׁלוֹ בְּנִימְנוֹת, וְאֵל יִקְפִּיד
בְּדָבָר מוֹעֵט עַל חֲבֵרוֹ. לְעוֹלָם יִהְיֶה
חֲפִיץ שֶׁחֲבֵרוֹ יִהְיֶה מִמֶּנּוּ, וְאֵל
יִשְׁתַּדֵּל הוּא לְהִנּוֹת ⁵³מִחֲבֵרוֹ, וַיִּהְיֶה
דְּבָרָיו בְּנִחָת עִם בְּנֵי-אָדָם. בִּישָׁהוּ
אָדָם - אֵל וּבִישָׁהוּ, הַטְּעָהוּ, אֵל
יִטְעָהוּ. יִסְבֵּל עַל צָאָרוֹ עַל הָעוֹלָם,
וְהוּא אֵל יִכְבִּיד עֲלֵיהֶם. וְלֹא
יִתְקוּטֵט עִם בְּנֵי-אָדָם, וַיִּקְבֵּל כָּל
אָדָם בְּשִׁמְחָה ^(ג)וּבְסֶכֶר פָּנִים יִפּוֹת,
כִּי ⁵⁴הַסִּבְרַת פָּנִים תִּחְזַק הָאֲהָבָה, ⁵⁵וַיֵּשָׂא וַיִּתֵּן עִם חֲבֵרוֹ

ביאורים

51. גם לעשירים. למרות שאינם זקוקים לצדקות, מכל מקום ישלח להם מנות ודורונות כדי להרבות אהבה ואחווה. 52. וַיְהִי וַתֵּרֶן בְּשָׁלוֹ. הוותרן - הנוח לאחרים, מנעים בזה לעצמו את החיים כי קונה לעצמו אוהבים רבים, כמו שכתב רבנו יונה (שע"ת א, לא): "מי שהוא רוצה את מידותיו, רבו הקופצים עליו", דהיינו מי שעושה את מידותיו רצויות לבריות כי אינו מבליט את האנוכיות שלו, ומוותר למי שמכעיס אותו ופוגע בו, ירבו אוהביו. 53. מחבירו. כדי שיהיה הוא מהנותנים ולא מהנוטלים. 54. הסברת פנים תחזק האהבה. אדם המאיר פנים לחברו, ומקבלו בחביבות ובשמחה, בזה הוא מחזק ומרבה את האהבה שבניהם. 55. וַיֵּשָׂא וַיִּתֵּן עִם חֲבֵרוֹ בטובתו. כתב

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

בְּמוֹתָו, וַיִּנָּחם כָּל אָדָם מַעֲצָבוֹ
וּמִדְאָגָתוֹ. אִם גָּלָה לוֹ אָדָם סוֹד -
אֵל יַגְלֶהוּ, ⁵⁶אָף אִם יִכְעִיסֶהוּ.
⁵⁷וְלֹא יִדְבֹר עַל [בְּנֵי] אָדָם רָע,

קופא מקור, והלה בא ומשקה אותו חלב חם ומרוח... ויותר מזה, אם נראה אדם שכד חלב על שכמו ומחזר מידי יום ביומו על בתי עניים וחולים ומשקה אותם בכוס חלב. כמה נעריך את האדם הזה, ובאיזה תארים של "טוב ומיטיב" נכתיר אותו...

והנה באים חז"ל ומגלים לנו, שבלא טירחה יתירה, יש לכל אדם היכולת לגמול חסד עם הבריות במידה עוד יותר גדולה מזו, בכך שיחייך ויראה להם פנים מסבירות, מאירות ושמחות, ומתוך כך נראות שינוי הלבנות. הנעמה זו, גדולה במעלתה מהשקאת חלב... (אור הצפון א, רכד).

יוצא איפוא, שגם האביון שבאביונים מסוגל לעשות צדקה וחסד לרוב, בכך שיתן לזולת הארת פנים, חיוך מעודד, דיבור אדיב ונלבב. אלה הם עניני חסד גדולים שביד כל אדם ואדם לקיימם!

וכך אמרו: שמאי אומר הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. כיצד? מלמד שאם נתן אדם לחברו כל מתנות טובות שבעולם, ופניו זעומות וכבושות בארץ, מעלה עליו הכתוב כאילו לא נתן לו כלום. אבל המקבל את חברו בסבר פנים יפות אפילו לא נתן לו כלום, מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם. (אבות דרבי נתן יג, ד).

ביאורים

רבנו יונה (שע"ת ג, יג): "כי חייב אדם לטרוח (בכל מיני טרחות) בדרישת טוב לעמו ולשקוד בעמל נפשו (בכל מיני עצות ותחבולות) על תקנת חברו אם דל ואם עשיר, וזאת מן החמורות ומן העקרים הנדרשים מן האדם (שעיקר התביעה היא עליהם, וכמאמר הכתוב), שנאמר (מייכה ו, ח): "הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת חסד". עכ"ל. ⁵⁶ אף אם יכעיסהו. אף אם זה שגילה לו הסוד יכעיסהו, עם כל זאת לא ינקום ממנו בכך שיגלה הסוד לאחרים. ⁵⁷ ולא ידבר וכו'. אסור לספר בגנות חברו אפילו על אמת גמור וזה נקרא בפי חז"ל בכל מקום לשון הרע, והמספר עובר בלא תעשה, שנאמר (ויקרא טז, טז): "לא תלך רכיל בעמך". (ח"ח הל' לשה"ר א, א).

ארחות

שער האהבה

צדיקים

⁵⁸וְלֹא יִשְׁמַע שִׁידָבְרוּ רְעוּת עַל אָדָם, וְלַעוֹלָם יִשְׁתַּדֵּל לְמַצָּא זְכוּת עַל בְּנֵי-אָדָם ⁵⁹בְּמָקוֹם שֶׁאֵפְשֵׁר לְהִיּוֹת, ⁶⁰וּבִיּוֹתֵר יִזְהַר בָּזֶה, וְאִזּוּ יִהְיֶה אֲהוּב לְכָל. וַיִּכְבֹּד כָּל אָדָם בְּמַעֲשָׂיו וּבְדַבָּרָיו. וְלֹא יִתְנַאֵץ עַל שׁוֹם אָדָם, אֶךְ יִכְנַע תַּחַת כָּל אָדָם. ⁶¹וּבְכָל יָכוֹן לְשֵׁם שָׁמַיִם.

וְצָרִיךְ מְאֹד לְהִזְהַר מִחֻבֶּרֶת בְּנֵי-אָדָם שֶׁאֵינֶם מְהֻנָּהּ, בְּדִי שֶׁלֹּא יִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְלִהְתָּרֵק ⁶²מִמּוֹשֵׁב לְצִיִּים. וְאָמַר הַחֶכֶם לְבָנָו: כִּי יַעֲלֶה בְּלִבְךָ לְהִתְחַבֵּר עִם בְּנֵי-אָדָם, הִתְחַבֵּר עִם חֶכֶם, בְּדַבְּתִיב: ⁶³"הוֹלֵךְ אֶת

ביאורים

⁵⁸ ולא ישמע וכו'. אסור לשמוע וכן לקבל לשון הרע, שנאמר: "לא תשא שמע שוא", ואמרו חז"ל במכילתא, שזו היא אזהרה למקבל לשה"ר. (ח"ח שם ו, א-ב). ⁵⁹ במקום שאפשר להיות. במקום שהזכות יכולה להיות נכונה. ⁶⁰ וביותר יזהר בזה. לדון את חברו לכף זכות. כי מלבד שהיא מצוה כשלעצמה "בצדק תשפוט עמיתך", היא גם כן ראש ויסוד לכל מצוות שבין אדם לחברו, כפי שכתוב (ויקרא יט, טז-יח) "בצדק תשפוט עמיתך, לא תלך רכיל בעמך... לא תשנא את אחיך בלבבך... לא תקום ולא תטור... ואהבת לרעך כמוך". אם האדם ידון לכף זכות את כל אחד מישראל ממילא על ידי זה יגיע לשאר המצוות שבין אדם לחברו, כי ה"בצדק תשפוט עמיתך" הוא הבסיס והמפתח למצוות שבין אדם לחברו, כי על ידי זה יכול לאהוב את כולם, וזוכה גם לשלימות המעלות, וקונה את מעלת הענוה, עד שהוא עצמו נהיה אהוב על כולם. (שפתי חיים מידות א', קסו). ⁶¹ ובכל. בכת"י הגירסא: ובכל מעשיו. ⁶² ממושב לצים. מלשבת עם קלי דעת רודפי בטלה וליצנות. ⁶³ הולך וגו'. ההולך עם החכמים, ילמד ויתחכם מהם.

ארחות שער האהבה צדיקים

חֲכָמִים יִחָכֶם" (משלי יג, כ), ⁶⁴ וְנֹאמַר: "תֵּן לַחֶכֶם וַיִּחָכֶם עוֹד" (שם ט, ט), ⁶⁵ שְׂאֵם תִּחְכֶּם, יִפְאָרְךָ וְלֹא יִחְלַק עַל חֲכַמְתְּךָ, וְאִז תִּדַּע שֶׁתּוּכַל לִסְמֹךְ עַל חֲכַמְתְּךָ. ⁶⁶ אִם יִכְבְּדוּהוּ - יִכְבְּדְךָ, ⁶⁷ יִתְּרוֹהוּ - יִתְּרוֹךְ. אִם תִּצְטָרְךָ לְעוֹצְרָתוֹ - יַעֲזָרְךָ, וְיִמָּה שֶׁתֹּאמַר - ⁶⁸ יִצְדִּיקְךָ. אִם תִּכְעַס - ⁶⁹ יִסְבֹּךְ. וְתִלְמַד מִמַּעֲשֵׂי הַטּוֹבִים. וְהִתְחַבֵּר עִם כָּל אָדָם שֶׁתִּלְמַד מִמֶּנּוּ דְּבָרִים אֲשֶׁר יִבְיִאוּךָ לְעִבּוּדֵת הַבּוֹרָא יִתְּבָרַךְ. וְאִמְרוּ חֲכָמִים: כִּשְׁתַּרְצָה לַחֲבֵר עִם אִיזָה אָדָם ^(א) הִכְעִיסָהוּ, ⁷⁰ וְאִם יוֹדָה לָךְ הָאֲמָת בִּשְׁעַת פְּעֻסוֹ -

ביאורים

64. ונאמר תן לחכם ויחכם עוד. אינו בכת"י. 65. שאם תחכם וכו'. רצונו לומר, תתחבר לחכם אשר יכבדך וישבחך על דברי חכמתך, ודלא כטפש שיחלוק עליך גם בדברי חכמה, או שייטכים אתך בדברי שטות. 66. אם יכבדהו (בכת"י הגי': תכבדהו), יכבדך. אם תכבדהו על מעשיו הטובים, הוא יכבדך על כך שאתה משבח ודלא יזלזל במה שאתה משבח. (אור הפנינים). 67. יהדרוהו (בכת"י הגירסא: תהדרוהו), תסביר לו פנים. 68. יצדיקך. יצדיק אותך ולא ימהר לחלוק עליך. 69. יסבוכך. יסבול את כעסך ולא יראה לך פנים כועסות אלא ימשיך להתנהג אתך כחבר נאמן, שהרי אין אדם כמעט שאין נמלט מכעס, וגם אז אין עושה זאת במזיד, ולכן חבר נאמן מעביר על כעס חברו אשר לפעמים כועס (אור הפנינים). 70. ואם יודה לך האמת וכו'. כגון

עיונים ארחות שער האהבה צדיקים

ארחות שער האהבה צדיקים

רבה בנו, כדי לנסותו אם יכעס או לא יכעס [שניסהו אם קפדן הוא (מהרש"ל)]. הגמרא מקשה על מעשה זה של רב הונא: הרי שמא היה רבה כועס ואומר לאביו דבר הפוגם בכבודו מתוך כעסו, והיה רב הונא עובר במעשהו על "לפני עור לא תתן מכשול"? מתרצת הגמרא, שרב הונא מחל מראש על כבודו, אם יאמר לו בנו ככעסו דבר נגד כבודו, וכיון שמחל, נמצא שלא היה הבן עובר בזה שום איסור, ואין רב הונא עובר ב"לפני עור". ובספר שו"ת תורה לשמה (סימן ש"ע) הקשה, מדוע לא חשש רב הונא שרבה יכעס (גם אם לא יאמר לאביו כלום), ויעבור על איסור כעס, והיה עובר רב הונא במעשהו על "לפני עור" שמכשילו בחטא הכעס? וכתב, שמכאן מוכח שאין איסור לפני עור על כעס, שהגורם לחבירו לכעוס אינו עובר באיסור "לפני עור". עכ"ד. והנה לקמן בשער הקנאה כתב רבינו, שאדם הגורם לחבירו שיקנא בו ויחמוד מזה שיש לו, הרי הוא עובר בכך באיסור "לפני עור לא תתן מכשול", ואחר כך כתב שלכן מדה טובה הוא שלא ילבש בגדים משובחים מדי, וכן לענין המאכל וכו' כדי שלא יקנאו בו. עיי"ש. וצ"ע, מדוע על כעס אין איסור של "לפני עור" ועל קנאה יש איסור, דמ"ש זה מזה? וצ"ע.

ביאורים

שהכעיסו בחסרון שיש לו, וכעס, ובכל זאת אינו מכחיש שהוא חסר בזה. 71. התחבר לו. ואמרו בעירובין (סה): בשלשה דברים אדם ניכר [רש"י: אם הגון הוא] בכוסו, בכיסו, ובכעסו [שאינו קפדן יותר מדאי. רש"י]. ובזה פירש תצוה (דף קפב, א) כתב: במה נדע אם להתקרב אל האדם, או להמנע ממנו? הנה ככעס ממש אדם יודע אותו ויכירו מי הוא. אם שומר נשמתו הקדושה בשעת כעסו, שלא יעקור אותה ממקומה על ידי כעסו, יבוא לשרות במקומה אל זר, זה הוא אדם כראוי, וזה עבד לרבונו, זה הוא אדם השלם! עכ"ד. 72. אלא תבחר לחבר וכו'. בכת"י הגירסא: "ואל תתחבר לחבר אלא למי שיכיר ערך עצמו". פירוש, שמכיר את מעלותיו, כי על ידי זה יוכל להתעלות, ולקנות את התורה. [יפה הגדיר רבי ירוחם ליבוביץ משגיח

ארחות

שער האהבה

צדיקים

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

אין טוב בְּחִבְרָתוֹ. ⁷³ קָנָה לָךְ ^(יב) חֵבֶר
הַמוֹכִיחַ אוֹתְךָ בְּעִשְׂוֹתָיִךְ שְׁלֹא בַּהֲנֶן,
וְהַמְלַמֵּד לַעֲשׂוֹת הַטּוֹב, וְהַעֲזֹז
אוֹתְךָ בְּנַפְשׁוֹ וּבְמַמוֹנוֹ, וְזֶהוּ חֵבֶר
הַנֶּאֱמָן. אֲבָל חֵבֶר הַמַּחְנִיף וְהַמְיַשֵּׁר
לְךָ טְעוּתֶיךָ וְשִׁנְיָתָהּ, וְהַמְנַחֵם אוֹתְךָ
עַל מַעֲשֵׂיךָ הָרָעִים - ^(א) הַסֵּתֶלֶק
מֵעָלָיו. ⁷⁴ וְכֵן חֵבֶר שִׁינָה מִמּוֹד

יב. חבר המוכיח אותך.
במדרש רבה (בראשית
נד, ג) נאמר: "כל אהבה
שאינ עמה תוכחה אינה
אהבה". פירוש, כל
אהבה בין רעים שאין
מוכיח אחד את רעהו
כשצריך להוכיחו אינה
נחשבת אהבה אמיתית,
אלא שפת חנופה ושקר,
כי בזה מראה שאינו
חפץ בטובתו של חברו,
אכן כשמוכיח את חברו

כשצריך לכך, אות היא כי אהבתו נאמנה, והוא שאמר הכתוב (משלי כז, ו)
"נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיות שונא" - האהוב הפוצע את חברו על
ידי תוכחתו מתוך נאמנות, רצוים הם, והשונא אף שמשמיע לחבירו דברים
נעימים לאוזן כנשיקות פה, מיותרים ורבים הם, ואינם רצויים. (עפ"י מצו"ד).
יג. הסתלק מעליו. באבות דרבי נתן (פרק כט, א) נאמר: "יש לך חברים מקצתן
מוכיחין אותך ומקצתן משבחין אותך, אוהב את המוכיחך ושנא את המשבחך,
מפני שמוכיחך [על ידי שמוכיחים אותך אתה יודע את הקלקול ומתקנו, ועל
ידי זה נמצא ש]מביאך לחיי העולם הבא והמשבחך [חנופה הוא מבקש בזה,
ובפרט שאינו מעמידך על האמת והיושר, נמצא ש]מוציאך מן העולם".

ביאורים

דישיבת מיר: אי לו לאדם שאינו מכיר את ליקויי נפשו ומגרעותיו, הרי אינו
יודע מה עליו לתקן. אך אי לו שבעתיים, אם אינו מכיר את כוחות נפשו
וסגולותיו, שאז אפילו את כלי עבודתו אינו מכיר!!! (מריצי תורה ומוסר פרק
יג). ⁷³. קנה לך חבר המוכיח וכו'. באבות (א, ו) תנן: "וקנה לך חבר". ובאבות
דרבי נתן (פ"ח) אמרו: מלמד שיקנה אדם חבר לעצמו שיאכל עמו וישתה עמו
ויקרא עמו וכו' ויגלה לו כל סתוריו, סתרי תורה וסתרי דרך ארץ, שאם טעה
אחד מהם בהלכה ואמר על טמא טהור או על טהור טמא, חברו מחזירו.
⁷⁴. וכן חבר שיקח ממך כל צרכו וייוקך וכו'. שעזרת לו הרבה עד שנעזר

צָרְפוֹ, וְיִזְיֶקְךָ הַזֶּקֶן גָּדוֹל עֲבוֹר הַנָּאֵה מוֹעֲטָת - מִהֵר וְסוֹר
מֵעָלָיו. וְאֵל תִּתְחַבֵּר לַמַּסְכִּימִים ⁷⁵ עַל הָעוֹלָה, שֶׁנֶּאֱמָר:
"⁷⁶ לֹא תֵאמְרוּן קִשְׁר לְכָל אִשֶּׁר יֹאמַר הָעַם הַזֶּה קִשְׁר"
(ישעיה ח, יב). ⁷⁷ אֲסוּר לְהִתְחַבֵּר עִם רָשָׁע ⁷⁸ בְּעַסְקֵי הָעוֹלָם,
שֶׁנֶּאֱמָר ⁷⁹ בְּהִתְחַבֵּר עִם אֲחִיזָּהוּ פְּרִין ה' אֵת מַעֲשֵׂיךָ"
(דברי-הימים ב כ, לו) וְאֶפְלוּ לְדַבֵּר מִצְוָה אֲסוּר לְהִתְחַבֵּר
לְרָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמָר: ⁸⁰ אֵל תִּקְנָא בְּאִישׁ חָמָס, ⁸¹ וְאֵל תִּבְחַר

ביאורים

ממך כל מה שהיה צריך. ואח"כ משום הנאה מועטת שיש לו הסכים להזיק לך
הזק גדול, ולא זכר להכיר לך טובה על עזרתך. נמצא שמטרת חברתו עמך
הוא רק בעבור עצמו להנאות ולסיפוק צרכיו, לנצלך ולקחת ממך כל מה
שהוא צריך. ⁷⁵. על העולה. ואף אם הם הרוב. וכפי שנלמד מהפסוק
שנאמר... ⁷⁶. לא תאמרונו. הנביא אומר לסיעתו של חזקיה, אל תצטרפו
למרד העם בחזקיהו, אף על פי שרוב העם קורא למרד ואתם אנשי חזקיהו
המועטים והתורה אמרה 'אחרי רבים להטות', מכל מקום לא תאמרונו
להתקשר ולהתחבר לכל אשר יאמר העם הזה בקשר המרד בחזקיהו. הרי
שאינ להסכים ואין להתחבר עם הרשעים. ⁷⁷. אסור להתחבר עם רשע. וכך
אמרו חכמים: כל המדבק בעוברי עבירה אף על פי שלא עשה כמעשיהם הרי
זה מקבל פורענות כיוצא בהן (אדר"נ פ"ל ס"ג). למה הדבר דומה, לאדם שהוא
נכנס לבית הבורסקי (מעבד עורות), אף על פי שלא נתן ולא לקח כלום, מכל
מקום ריח רע הוא קלט והוציא עמו (פרקי דר"א פכ"ה). ⁷⁸. בעסקי העולם.
אפילו רק לצורך מסחר. ⁷⁹. בהתחברך. יהושפט התחבר עם המלך אחזיהו
(שהיה רשע), לעשות אניות לצורך מסחר (כמבואר בבבא דה"ב כ, לו).
לאחר מכן (שם, לו) נאמרה לו נבואה: בעבור התחברך עם אחזיה פרה' ה' וכו',
ר"ל, תבוא פרצה ושבר במעשיך ולא תצלח בהם (מצודת דוד), וכל האניות
נהרסו. ⁸⁰. אל תקנא באיש חמס. אל תקנא בהצלחת איש הצובר רכוש
בעושק ובמרמה לעשות כמעשיו אם תראה אותו מצליח. ⁸¹. ואל תבחר.

ואל תסגל לך ממנו אמצעים ושיטות פסולות.

ארחות שער האהבה צדיקים

⁸² כָּכָל דְּרָכָיו" (משלי ג, לא). וְאָמְרוּ חֲכָמִים בְּאִבּוֹת דְּרָכֵי נֶתָן (פרק ט מו): ⁸³ אֵל תְּהִי חֵבֶר לְרָשָׁע אֲפִלוּ לְדָבָר מִצּוּהָ. וְרָבוּ ⁸⁴ דְּרָכֵי הַמּוֹת הַנִּמְצָאִים בְּחִבְרַת הָרָשָׁעִים.

וְאֵם יִדְקֶדֶק אָדָם עַל עֲצָמוֹ, וְיִהְיֶה

יד. אל תהי חבר לרשע וכו'. כתב בספר החינוך (מצוה ט"ז): ואל יבטיחך יצרך לומר, אחרי היות לבי שלם ותמים באמונת אלהים, מה הפסד יש כי אתענג לפעמים בשווקים אנשים, לשבת בשווקים וברחובות להתלוצץ עם הלצים ולדבר צחות וכיוצא באלו הדברים

שאינן מביאין עליהם אשמות וחטאות, הלא גם לי לבב כמוהם, קטני עבה וממתניהם, ומדוע ימשכוני הם אחריהם? אל בני, השמר מפניהם, פן תלכד ברשתם. רבים שתו מתוך כך כוס תרעלתם, ואתה את נפשך תציל. עכ"ל. ומצינו עוד על חומר ההתחברות לרשע, שכיון שהוא מתחבר לרשע אף שנדמה לו שאינו חוטא מאומה, מכל מקום כבר נדבק בכל חטאי הרשע ו"ל, כמו שביאר בפירושי רבנו יצחק ב"ר שלמה [מטולידו, בתקופת הראשונים]: "ואל תתחבר לרשע... כי אם תתחבר לו לא תוכל להימלט מליפול בפח מוקשו, ועל זה אמר החכם, לא תתחבר עם מי שרב נכלו, ואף אם תהיה חסיד, כי הוא ידריךך דרך רע טרם תדריכהו דרך טוב, כי טבעך יגנוב מטבעו ואתה לא תרגיש, כי הרשע הוא כחלאי הגופים המדבקים ונאצלים מגוף לגוף בישיבה".

ביאורים

82. ככל דרכיו. מלשון "כל דרכיו" משמע אפילו דרך מצוה. 83. אל תהי חבר לרשע אפילו לדבר מצוה. ופירש במדרש שמואל בשם ה"ר מנחם לבית מאיר, שמה יאמר האדם הריני זהיר מלהיות שכן לרשע שהוא התחברות תמיד, ואיני מתחבר עמו אלא לסחורה או לדברי תורה דרך אקראי בעלמא, לכך חזר והזהיר "הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע" - אפילו באקראי. 84. דרכי המות וכו'. כי ילמד במשך הזמן ממעשיהם. (וע"ע ב"שערי תשובה" ג, קמט).

ארחות

שער האהבה

צדיקים

דְּכָרָיו בִּנְחַת עִם הַבְּרִיּוֹת וְדַעְתּוֹ ⁸⁵ מְעֻרַבֶת עִמָּהֶם, נֶעְלָב וְאִינוּ עוֹלָב, מְכַבֵּד לָהֶם וְאֵף ⁸⁶ לְמַקְלִין בּוֹ, ⁸⁷ וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בְּאִמּוּנָה, וְלֹא יִרְפֶּה ⁸⁸ בְּאִירוּחַת עִם-הָאָרֶץ וְיִשְׁכַּתּוּ, וְלֹא יִהְיֶה נִרְאָה תְּמִיד אֲלֵא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְעֹטוֹף בְּצִיצִית וּמְכַתֵּר בְּתַפְלִין וְעוֹשֶׂה לְפָנִים מְשׁוּרֵת הַדִּין, וְהוּא ⁸⁹ שְׁלֵא יִתְרַחֵק הָרְפָה ⁹⁰ וְלֹא יִשְׁתּוּמֵם, עַד שִׁימְצָא הַכֹּל מְקַלְסִין אוֹתוֹ וְאוֹחֲבִין אוֹתוֹ וּמִתְאַוִּין לְמַעֲשָׂיו - הֲרִי הוּא שֶׁקֶדֶשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְעָלָיו הַכְּתוּב אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדִי אֲתָהּ, יִשְׂרָאֵל ⁹¹ אֲשֶׁר בָּךְ אֶתְפָּאֵר" (ישעיה מט, ג).

וְאַהֲבַת אֶרֶץ יָמִים תִּהְיֶה עַל דֶּרֶךְ זֶה, שְׂיֵאָהֵב ⁹² יָמִי תִּיּוֹ לֹא עֲבוּר שְׂיֵאָכֵל וְיִשְׁתֶּה וְיִהְיֶה בִּימֵי ⁹³ תִּיּוֹ הַכֹּל, אֶף יִחְשַׁב: ⁹⁴ מְלֹאכֶת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת מְרָפָה, וְאֵם

ביאורים

85. מעורבת עמהם. ששומע את דעתם ואינו מתנשא עליהם. ובכתובות (יז). אמרו: "לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות", לעשות לכל אדם כרצונו. רש"י. 86. למקללין בו. למזלזלין בו. 87. נושא ונותן באמונה. עסקיו הם ביושר. 88. בארחת. לשון אירות. 89. שלא יתרחק הרבה. בכדי שתהא דעתו מעורבת עם הבריות. 90. ולא ישתומם. שלא ישב משומם מבלי לתת לשום אדם להתחבר עמו. כלומר, בעבור רוב פרישותו יהיה מובדל מן האנשים. 91. אשר בך אתפאר. שעל ידך שם משים מתאהב ומתפאר. 92. ימי חייו. לחיות. 93. חיי הכלל. מלשון הפסוק בקהלות (ו יב) "ימי-חיי הכלל". כלומר, ימי חיי ההבל אשר הוקצה לו מן השמים (מצודת דוד). 94. מלאכת התורה והמצוות מרובה. כמו ששינו במסכת אבות (ב, טו)

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

הייתי חי בפלים וכפלי בפלים לא
הייתי יכול להשלים⁹⁵ חק התורה
ולהשיג⁹⁷ מעלות התורה אשר בהם
⁹⁸ יתרצה עבד אל אדוניו. ועל דרך
זה יאהב ימי חייו, כי בהם יקנה
עבודת הבורא ברוך הוא ויראתו
הטהורה ואהבתו,^(טז) ויקנה⁹⁹ צידה
בעולם הזה¹⁰⁰ אשר תביא אותו

טו. ויקנה צידה בעולם
הזה אשר תביא אותו
לעולם הבא. מצינו
בחו"ל כמה מאמרים
כולם בסגנון אחד
מדמים העולם הזה
למקום זמן ההכנה
והעולם הבא למקום
המנוחה ואכילת המוכן
כבר; והוא מה שאמרו
(אבות ד, טז) "העולם
הזה דומה לפרוודור
(חדר החינוכי שלפני

היכל המלך) בפני (ביחס ל) העולם הבא (שהוא כטרקלין, שזה המקום בו
המלך יושב), התקן עצמן (בתשובה ומעשים טובים) בפרוודור (בעולם הזה)
כדי שתכנס לטרקלין (לעולם הבא)". ובעירובין (כב, א) "היום לעשותם ומחר
לקבל שכרם". ובעבודה זרה (ג, א) "מי שטרח בערב שבת, יאכל בשבת".

ביאורים

"והמלאכה מרובה". כלומר, מלאכת האדם בעסק התורה מרובה היא עד
מאד, שהרי 'ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים' (איוב יא, ט). 95. 'להשלים וכו'.
כמו ששינו באבות (שם): "היום קצר, והמלאכה מרובה". פירוש, ימי חייו של
האדם בעולם הזה קצרים הם מכדי שיגיע לתכלית השלימות, ובפרט אשר ימי
האדם נמשלו לצל עובר, כענין שנאמר (תהלים קמד, ד): "ימיו כצל עובר",
ונאמר (דה"א כט טו) 'כצל ימינו על הארץ'. ואמרו רבותינו ז"ל (קה"ר א-ג):
"לא כצלו של אילן ולא כצלו של כותל, אלא כצל עוף הפורח ועובר". רצונם
לומר, כי חייב האדם להמשיך העולם הזה בלבבו כצל עוף הפורח וברגע קטן
עובר (שערי תשובה ב, יט). 96. חוק התורה. חוקי התורה ומצוותיה.
97. מעלות התורה. בכת"י הגירסא: המעלות הטובות. 98. יתרצה עבד אל
אדוניו. ז"ל רבינו יונה בשערי תשובה (א, מב): "ותאות הצדיקים מן
ההצלחות להפק רצון מהשם (למצוא חן בעיני השם) ושיחפז בהם".
99. צידה. מזון (רוחני). 100. אשר תביא אותו לעולם הבא. כנאמר באבות

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

לעולם הבא, ויקנה בעולם ובימים
הפלים¹⁰¹ עולם הקיים, ¹⁰² תענוג
אשר לא יפסק^(טז) לעולם ולעולמי
ישרים פ"א).

ובמדרש קהלת רבה (א,
טו) "העולם הזה דומה
ליבשה, והעולם הבא
לים" וכו'. וכאלה רבים
על זה הדרך. (מסילת

הפרוודור אינו מקום המיועד לשמש למגורים. לפרוודור אין כל חשיבות
עצמית. הוא לא נועד אלא להוליך ולהוביל אל הטרקלין.

לעולם הזה, קובעים חז"ל, אין חשיבות עצמית. העולם הזה הוא לא מקום
הראוי למגורים של קבע, אין הוא אלא פרוודור, המגיע בקצהו אל הטרקלין.
כיצד יראה הטרקלין אליו נכנס כאשר נגיע לקצה הפרוודור? מה יהא טיבו,
וכמה יהא גודלו?

את זאת אנו קובעים בהיותנו מהלכים על פני הפרוודור! השהות בפרוודור
נועדה כדי שכל אחד יבנה לעצמו טרקלין. "ללמדך, אומרים חז"ל, שכל מי
שקנה לו דברי תורה קנה לו בית לעולם הבא, וכל מי שלא קנה לו דברי תורה
לא קנה לו בית לעולם הבא".

כל אחד, על ידי לימוד התורה וקיום המצוות בונה לעצמו טרקלין בעולם
הנצח. הוא הוא הקובע את טיב הטרקלין, איכותו וגודלו.

טז. לעולם ולעולמי עולמים. הנה, בכדי לקבל מושג מה בענין 'נצח' של
עולם-הבא, שקראוהו חז"ל עולם שכולו ארוך, כתב בספר 'חיי עולם' (ח"ב
פ"ה) בזה"ל: הן ידוע כי העולם הבא הוא עולם הנצח, וכנוסח הברכה "אשר
נתן לנו תורת אמת, וחיי עולם נטע בתוכנו". וכדי לקבל מושג מה בענין חיי
עולם ועד, [עד כמה ששכל אנושי מסוגל לתפוס], אמרו חכמי המוסר משל
נמרץ, לצייר בשכלו אילו היה כל העולם כולו מן הארץ עד שמי השמים מלא
גרגרי חול הדקים, [אשר שק אחד מהם מכיל הרבה מיליונים גרגרים], ובכל
מליון שנה היה נחסר גרגיר אחד, אשר הזמן הנורא, עד שיכלו כל הגרגרים
מכל העולם, אי אפשר כלל וכלל בשכל אנושי לתפוס אפילו אפס קצהו, והנה

ביאורים

(ו, ט) "שבשעת פטירתו של אדם (לבית עולמו), אין מלוין לו לאדם לא כסף
ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות, אלא תורה ומעשים טובים בלבד".
101. עולם הקיים. עולם הבא הקיים לנצח נצחים. 102. תענוג. כפי שביאר

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

עוֹלָמִים.¹⁰³ וְתִמְדִּיר יִירָא מִן הַמּוֹת, ¹⁰⁴ כִּי שָׁמָּה עֲדִין לֹא הִגִּיעַ לְתַבְּלִית הַשְּׁלֵמוֹת אֲשֶׁר בָּכָחוּ לְהִגִּיעַ, וּבְכָל יוֹם וְיוֹם יוֹסִיף אֲהָבָה וְיִירָאָה לְמָקוֹם. אֲבָל חַיִּים שָׂאִין בָּהֶם יִרְאֵת-הַשֵּׁם,¹⁰⁵ אֵין זֶה נִקְרָא חַיִּים, וְיִקְוִין וְיִמָּאֵם בְּחַיִּים

ביאורים

ב'מסילת ישרים' (פרק א') שתכלית בריאת האדם הוא כדי שיתענג על ה' בעולם הבא. ח"ל: "שהאדם לא נברא אלא להתענג על ה' (על הקשר עמו) ולהנות מזיו שכינתו (מאור-השכינה שה' משפיע על הדבקים בו), שזה התענוג האמיתי (השלם והמוחלט) והעידון הגדול (הן באיכות והן בכמות) מכל העידונים שיכולים להמצא. ומקום העידון הזה באמת הוא העולם-הבא, כי הוא הנברא בהכנה המצטרפת לדבר הזה". ובהמשך שם ביאר שרק בעולם-הזה האמצעים - הם המצוות - להגיע למטרה זו. ¹⁰³ ותמיד יירא מן המות וכו'. כי שמא המות יבוא לפני שיגיע לתכלית השלימות וישאר חסר בשלימות לנצח. ¹⁰⁴ כי שמא וכו'. זה לשון רבינו יונה ב'שערי תשובה' (ב, כב): ומן הדברים שאדם חייב לזכור בעבורם יום המות, כדי שלא יתבטל ואל תרפינה ידי בעבודת השם יתברך, ותדד שנתו מעיניו לעמול בתורה ולהתבונן ביראת השם ולתקן מדות נפשו, ולהשיג מעלות היראה והאהבה ולחשוב מחשבות איך יגדיל ויאדיר מצוות להיות לנפשו סגולה ואוצר, כענין שנאמר (משלי י, ח): חכם לב יקח מצוות. כי ידע ויזכור שהימים קצרים, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (אבות ב, טו): 'היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל-הבית דוחק', ומי שאינו זוכר יום המות תמיד דומה בעיניו שיש לו פנאי ומתון להשיג חפצו. עכ"ל. ¹⁰⁵ אֵין זֶה נִקְרָא חַיִּים. וכמו שאמרו חז"ל "רשעים בחייהם קרויים מתים". במשלי (יד כז): "יראת ה' מקור חיים לסור ממוקשי מות". פירש המלבי"ם: על ידי היראה תאסור כוחות הנפש במוסר כל ימוש מחקי החכמה בשום פעם, ושם הוא המקור חיים שהשותה מימיו יחיה חיים הנצחיים ויסור ממוקשי מות. עכ"ל. "כי היראה תזהירהו

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

יִו. כַּעֲנִין שְׁנֵאמַר בְּרַבְקָה קָצַתִּי בְּחַיִּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חַת. לְכַאוּרָה לֹא מוֹבֵן מֵהָרִיאָה מִן הַפְּסוּק שְׁחִיִּים בְּלֹא יִרְאֵת שְׁמִים אִינֶם חַיִּים, הִרִי רַבְקָה מְדַבֶּרֶת עַל בְּנוֹת חַת שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶם יִרְאֵת שְׁמִים הִיא קָצָה בְּחַיִּיהָ, וְאֵין מִשְׁמַע עַל הָאָדָם עֲצָמוֹ שֶׁאֵם אֵין לוֹ יִרְאֵת שְׁמִים, אֵין חַיִּי חַיִּים?

ויתכן לפרש ב'אופנים' (א) שמכאן לומדים בקל וחומר. שאם רבקה אמרה שכשהיא רואה לנגד עיניה את בנות חת בלי יראת שמים, היא קצה בחייה, כל שכן אם האדם עצמו ללא יראת שמים שאין חייו חיים. (ב) יתכן שרבינו לומד בפסוק שרבקה הרגישה התקררות ביראת שמים מפני בנות חת, ולכן אמרה שקצה בחייה מפני חסרון יראת שמים שנגרם לה בגללן. ומכאן יש ללמוד שחיי אדם ללא יראת שמים אינם חיים.

ביאורים

לסור ממוקשי מות הם עונות ופשעים". (מצודת דוד). ¹⁰⁶ קָצַתִּי בְּחַיִּי וְגו'. רבקה אמרה אל יצחק: מאסתי בחיי בגלל נשי עשו בנות העם החת, אם ישא גם יעקב אשה מבנות העם החתני ומהדומות להן או מהכנעניות שגרות בארץ, אין לי חיים. ¹⁰⁷ וְלִכְךָ. דברי רבינו חזונים על מה שכתב קודם שראוי לאדם לאהוב את ימי חייו מפני שבהם משיג מעלות רוחניות וע"ז אמר ולכן וכו'. ¹⁰⁸ חִלּוּל הַשֵּׁם. במקום ששם שמים מתחלל, ומחוייב על פי דין למסור נפשו על כך, אזי לא יחוש על חייו. ¹⁰⁹ לֹא יִחוּשׁ עַל חַיָּו. למרות שיכול להמשיך לחיות ולהשיג בהם מעלות רוחניות. ¹¹⁰ לְמַסּוֹר עֲצָמוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. אין הכוונה למות, שהרי רק בג' מצוות נהרג על קידוש ה' (אלא א"כ מתכוונים להעבירו על דתו שאז צריך למסור נפשו על כל המצוות). אלא נראה כוונת רבינו שתמיד יהיה אדם מוכן להתאמץ הרבה כדי לקדש את השם.

השם בכל המצוות, ¹¹¹הן בקלות והן בחמורות.

וְאַהֲבַת הַכְּבוֹד היא רעה מאד, לכן יתרחק מן הכבוד בכל יכלתו. ואם אדם מתרחק משני דברים, והם: כבוד והנאת אחרים, אז הוא קרוב לכל המעלות הטובות. כי הכבוד ¹¹²מקלקל כל ¹¹³המעשים, כי בכל המעשים שיעשה יחשב להתכבד. ואפלו לא יחוש על הכבוד, אם הוא רודף להנות מאחרים, אז כל מעשיו מקלקלים, כי תמיד יטנו לבו אחר הבצע. לכן יתן אל לבו להתרחק מן הכבוד וגם מלהנות מאחרים. ולפעמים יש מצוה בירדיפת כבוד, כמו אם הוא איש צדיק וחסד, והעולם מזלזלים בו ומצחקים עליו עבד מעשיו הטובים, ומתוך כך דבריו בוזיים ואינם נשמעים. ואם היה בו כח לכף כני-אדם שייכבדוהו וישמעו תוכחותיו ודבריו - בזה יש לרדף אחר הכבוד כדי להוכיח

ביאורים

111. הן בקלות והן בחמורות. כתב רבינו יונה ב'שערי תשובה' (ג, כג): "ודע, כי הירא את דבר ה' יחמיר וידקדק וישם נפשו בכפו על מצוה קלה כמו על החמורות, כי לא יבינו (לא ישימו לב) לאשר המצוה הזאת קלה לעומת החמורות, אך יבינו (ישימו לב) לגדולת המזהיר עליה יתברך". 112. מקלקל כל המעשים. כי אי-אפשר להיות עבד נאמן לקונו כל זמן שהוא חס על כבוד עצמו, כי על כל פנים יצטרך למעט בכבוד שמים מפני סכלותו (מס"י, סוף פי"א). 113. המעשים. מעשי המצוות.

כני-אדם, כגון אם בזהו ברכים, ^(יח)אין לו למחול עד שיפסידוהו. אבל רב פעמים יסתלק מן הכבוד ויברח ממונו. הלא אמרו חכמים: ¹¹⁴הקנאה ¹¹⁵והתנאה ¹¹⁶והכבוד מוציאין את האדם ¹¹⁷מן העולם (אבות פ"ד מכ"א). ולא ילמד ולא יעשה שום מעשה טוב ^(יט)כדי שיתכבד, אך יעשה מעשה הטוב

יח. אין לו למחול עד שיפסידוהו. מקור הלכה זו הוא במה שאמרו חכמים (יומא כב): "כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם". [והטעם לכך שאין ראוי לתלמיד חכם למחול על כבודו, הוא מפני שנראה כאילו אינו מחשיב כראוי את מעלת תורתו (מאירי יומא שם)].

בזה הורו לנו, כי אם תלמיד חכם אינו נוקם

ונוטר במקום הנצרך והנדרש, ומוחל הוא על כבודו גם כשנוגע הדבר לבזיון התורה, אות הוא שאין הוא 'תלמידה של החכמה'. האיש ההולך בדרך השכל וחכמת התורה - שהוא הראוי להקרא תלמיד חכם - יודע, שכדי להגיע לתכלית הרצויה, יש לעיתים צורך לעמוד בפרץ ולהלחם, ואף להשתמש בכל עוז במידת הנקימה, וכך הוא אכן פועל ועושה. מי שאינו נוהג כך, הרי זה רק מפני שבטבעו הינו חסר אומץ לב, אישיותו נעדרת עוז ועוצמה, ומעשיו נגררים אחר טבעו החלש ואינם מונהגים על ידי החכמה. אדם כזה, אף על פי שלמד ושנה ויודע הרבה, אינו ראוי להקרא תלמיד חכם (שיעורי דעת ח"ג שיעור ט).

יט. כדי שיתכבד. במסכת אבות (ד, ה) רבי צדוק אומר, אל תעש עטרה להתגדל בהם. פירש הרע"ב: שלא תאמר אלמד בשביל שאקרא רבי וישיבוני בראש, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא. וכן אמרו (נדרים סב.) על הפסוק

ביאורים

114. הקנאה. אדם המקנא בחבירו על עושרו והצלחתו. 115. והתנאה. אדם הרוצה למלאות תאוותו באכילה ושתייה ושאר תענוגי העולם. 116. והכבוד. אדם האוהב כבוד ושררה. 117. מן העולם. הזה (מחזור ויטרי ורש"י). אולם

ארחות שער האהבה צדיקים

לְשֵׁם הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ, וְסוּף הַכְּבוֹד לְבּוֹא.

אַהֲבַת תַּעֲנוּגִים, כְּגוֹן אֲכִילָה וּשְׂתִיָּה וְשִׁנָּה. דַּע שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם¹¹⁸ שִׁיכּוֹן מַעֲשָׂיו בְּלֶם כְּדִי לִידַע אֶת הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא, וְיִהְיֶה¹¹⁹

(דברים ל כ) 'לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו ולדבקה בו', שלא יאמר אדם אקרא כדי שיקראוני חכם, אשנה כדי שיקראוני רבי, אשנן כדי שאהיה זקן ואשב בישיבה, אלא למד מאהבה וסוף הכבוד לבוא.

והקשו המפרשים, הלא נאמר בפסחים (ג):

לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אף על פי שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה? [וביותר יקשה על פי מה שפירשו התוס' (תענית ז. ד"ה כל, ברכות יז. ד"ה העושה) ורש"י (ברכות שם ד"ה העושה) שזה נאמר על הלומד בשביל שיכבדוהו. ורק לימוד על מנת לקנטר לא התירו אפילו כדי שיבוא מתוך כך לשמה].

רבינו יצחק בשם הר' ישראל ז"ל, מתרץ על כך, שרק בתחילת לימודו של אדם יכול הוא ללמוד שלא לשמה, כדי שמתוך כך יבוא ללמוד לשמה. אך אחר שכבר למד תורה, עליו ללמוד רק לשמה. וכן כתב הרשב"ץ, שמה שאמרו שיעסוק בתורה שלא לשמה הוא משום שאם לא יתירו לו כן בתחילת לימודו לא ילמד לעולם, אך בלי ספק אחר שילמד יכיר בשבחה של תורה וילמד לשמה.

ביאורים

באבות דרבי נתן (נו"ב פל"ד) כתוב 'מוציאין את האדם מן העולם הזה ומחיי העולם הבא'. הרמב"ם כתב, שעל ידי מדות אלו בהכרח הוא מאבד את חיי הנפש שלו לעולם הבא, שכיון שהוא טרוד ורודף אחר דברים אלו, זה מעכב אותו מקנין המדות הטובות והמעלות השכליות, ומפסיד את אמונת התורה. ומבואר גם מדבריו ש'מוציאין את האדם מן העולם' הכוונה הן לעולם הזה והן לעולם הבא. 118. שיכון מעשיו. בכת"י הגירסא: שיכון לבו וכל מעשיו כולם. 119. לידע את השם ב"ה. שתכלית כל המעשים (אף הגשמיים) יהיו למען

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

כ. שיאכל כדי להברות גופו ואיבריו. ז"ל השו"ע (או"ח רלא, א): "אלא יתכוון שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו". ובמ"ב (שם סק"ה) הביא את דברי החיי אדם שכתב: וראיתי לאנשי מעשה שקודם אכילה היו אומרים: הנני רוצה לאכול ולשתות כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת השם יתברך. עכ"ד. ומי שאוכל בכוונה זו, כתב הרמ"א (או"ח סי' קס"ז ס"ה, ועיין במ"ב שם ס"ק ל"א) שאכילתו דומה לקרבן, וכתב המ"ב (סי' ק"ע ס"ק מה בשם השל"ה) שנחשבת סעודת מצוה.

שִׁבְתוֹ וְקוֹמוֹ וְדַבּוּרוֹ הַכֹּל¹²⁰ לְעֻמַּת זֶה הַדְּבָר. ¹²¹ כְּשִׁישָׂא וְיִתֵּן אוֹ יַעֲשֶׂה שׁוֹם מַעֲשֶׂה אוֹ מְלָאכָה, לֹא יִהְיֶה בְּלָבוֹ¹²² זְכוּן מִמּוֹן לְבַד, אֲלֹא יַעֲשֶׂה דְּבָרִים אֱלוֹ כְּדִי שִׁימְצֹא דְּבָרִים¹²³ שֶׁהַגּוֹף צָרִיךְ בָּהֶם, מֵאֲכִילָה וּשְׂתִיָּה וְיִשְׁיִבַת בֵּית וּנְשִׂיאַת אִשָּׁה. וְכִשְׂיֹאכֵל וְיִשְׂתֶּה וְיִבְעַל, לֹא יֵשִׁים אֶל לְבוֹ דְּבָרִים הִלְלוֹ כְּדִי לְהַנּוֹת, עַד שֶׁנִּמְצֹא שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל וּשׁוֹתֶה אֲלֹא הַמְתּוֹק לַחֵף וְיִבְעַל כְּדִי לְהַנּוֹת, אֲלֹא שִׁישִׂים אֶל לְבוֹ^(ב) שִׂיאָכֵל כְּדִי לְהַבְרֹת גּוּפוֹ וְאִיבָרָיו, לְפִיכָף לֹא יֹאכֵל כָּל שֶׁהַחֵף מִתְאַוָּה, כְּמוֹ הַכֶּלֶב וְהַחֲמוֹר, אֲלֹא יֹאכֵל דְּבָרִים הַמוֹעִילִים לְגוֹף, אִם מְרִים אִם מְתוֹקִים, וְלֹא יֹאכֵל

ביאורים

יגיע מהם תועלת לקיום רצון ה'. 120. לעומת. למטרת. 121. כשישא ויתן. כשיעסוק במסחר. 122. זכרון ממוין לבד. בכת"י הגירסא: לקבוץ ממוין בלבד. 123. שהגוף צריך בהם. דברים שהם צרכי קיום הגוף. כפי חיותו לעבוד את בוראו (שו"ע רלא).

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

יְכָרִים הָרָעִים לְגוֹף אֶף-עַל-פִּי
שֶׁהֵם מְתוּקִים לַחֵךְ. בְּזֶה הַמִּנְהֶג
יִנְהֶיג עֲצָמוֹ, וַיֵּשִׁים אֶל לְבוֹ
124 שִׁיחָהּ שָׁלֵם וְחֹזֵק כְּדִי שֶׁתֵּהָא
נִפְשׁוֹ יִשְׁרָה לְדַעַת אֶת הַשֵּׁם
וְתִבְרָךְ, כִּי אֵי אֶפְשָׁר שִׁיבִין וְיִתְחַכֵּם
בַּתּוֹרָה וּבִמְצוּת וְהוּא חוֹלָה אוֹ
אֶחָד מֵאִיבָרָיו כּוֹאֵב לוֹ, לְפִיכָךְ
(א) אֵין טוֹב לְהִתְעַנּוּת תְּמִיד, פֶּן
יִחְלֹשׁ כַּחַז וְיִתְמַעַט שְׂכָלוֹ. לָכֵן
צָרִיךְ לְתַקֵּן (ב) כָּל עֲנִינָיו לְעִבּוּדַת

זה נחשב גם כן לסיגוף ומתכפרים עונותיו. (מ"ב שם).

עוד כתב במ"ב: וראיתי כתוב בספר אחד, שכשאדם רוצה להתנדב תענית, טוב יותר שיקבל תענית מן הדיבור ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק לא בגופו ולא בנשמתו ולא יחלש על-ידי זה, וכעין זה כתב הגר"א באגרות, שצריך האדם לייסר עצמו לא בתענית וסיגופים כי אם ברסן פיו ובתאוותיו וזה התשובה וכו'. עכ"ד.

כב. כל עניניו לעבודת הבורא יתברך. "כללו של דבר האדם לא נברא בעבור מצבו בעולם-הזה אלא בעבור מצבו בעולם-הבא, אלא שמצבו בעולם-הזה הוא אמצעי למצבו בעולם-הבא שהוא התכליתי (כלומר, הוא המצב שבו תכליתו של האדם)... והנאות העולם אין ראוי שיהיה לו אלא לעזר ולסיוע בלבד, לשיהיה לו נחת-רוח וישוב-דעת למען יוכל לפנות לבו אל העבודה

ביאורים

124. שיהיה שלם. בכת"י הגירסא: שיהא גופו שלם.

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

הַבּוֹרָא יִתְבָּרַךְ: (א) אִם יִמְלֵא כְּרוֹסוֹ,
אֵז יִכְבַּד בְּגוֹפוֹ; וְאִם יִמְעַט מְזוֹנוֹ, אֵז
יִחְלֹשׁ.

וְזֶה טוֹב לָךְ, אֲשֶׁר תִּמְעַט
125 בְּמִינֵי הַלִּפְתָּן, וְתִסְמָךְ

בכוונה ושכלו מעוררב ולא יכול להרהר בדברי תורה ויראה.

הרמב"ם (בפ"ד מהלכות דעות ה"ו) פירש את הפסוק שאמר שלמה המלך 'שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו', "כלומר, שומר פיו מלאכול מאכל רע או מלשבוע, ולשונו מלדבר אלא בצרכיו".

ובצוואתו לבנו (אגרות הרמב"ם, עמוד לט) כתב: "איכלו כדי שתחיו והיתר תחרימו, אל תאמינו שרוב המאכל והמשתה יגדיל הגוף וירבה השכל כשק המתמלא מן המושם לתוכו, כי הוא ההפך, באכול מעט יש כח באצטומכא לקבלו ובחום הטבעי לעכלו, אז יגדל ויבריא ודעתו יתישב, ואם אכל יותר מדאי וכו' שכלו יתבהו וכיסו יתרוקן, והיא סיבת רוב החולאים" וכו'.

באליהו רבה (סי' קע ס"ק כ"ג) הביא בשם ספר הגן (ליום חמישי) "כשממלא כריסו בריבוי אכילה ושתייה אפילו עושה לשם מצוה וכגון בשבתות וימים טובים עובר ג' לאוין, השמר לך, פן תשכח, בל תשקצו - שממלא כריסו כבהמה וכו', וגורמת חלאים רעים לכך אסור לברך אחריה ברהמ"ז".

בכתבי האר"י ז"ל שער המצוות (פ' עקב מ"ב): שמה שרואים לפעמים אדם כשר נופל בפתע פתאום ממדרגותיו או בא עליו מאורע רע וקשה (ברונויות) הוא עקב שאינו אוכל בטהרה אלא כדי למלאות תאות לבו הבהמית ופוגם בנפשות המגולגלים במאכל, ועולם הנפשות להתגבר עליו ולהחסיאו, ועיי"ש שזה הטעם שר' יוחנן שימש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי. ועיין עוד דברים נגד ריבוי אכילה ושתייה בפלא יועץ ערך אכילה.

ביאורים

125. במיני הלפתן. באכילת מאכלי-לווי שאוכלים עם הלחם. 126. ותסמךך

ארחות

שער האהבה

צדיקים

על לפתן אחד בעוד שתוכל, ¹²⁷ ויהיה די לך ממנו מעט כפי מה שתוכל. ¹²⁸ והתבונן בו להגיע הלחם אל בטןך, ולא להתענג. והרגל נפשך ¹²⁹ קצת העתים ¹³⁰ מבלי לפתן כדי להנהיג טבעך, עד שיקל עליך ¹³¹ בעת המנעו. ואם תוכל, תעזב הלפתן אשר יש בו ¹³² יגיעה וטרח. ושים אכילתך ביום ¹³³ קלה מאכילתך פלילה. ותתנהג לאכל פעמים ביום, כדי שתהא תנועת איבריך קלה ביום, ומתוך כך יקלו עליך עניני תורתך. ותתנהג לשעות ¹³⁴ מים, אלא-אם-בן תהיה בנותך בשתיית היין לתועלת גופך או ¹³⁵ להעביר הדאגה. והזהר מאד ¹³⁶ מהרבות ממנו, כי הוא משכר ¹³⁷ ומרחיק לתורה. וזה

ביאורים

וכ'. תסתפק במאכל-לווי אחד בלבד, אם הנך יכול לעשות זאת. ¹²⁷. ויהיה די לך וכו'. כלומר, גם ממאכל זה תמעט ככל האפשר. ¹²⁸. והתבונן בו וכו'. תהיה כוונתך באכילתו כדי להקל את העברת הלחם לקיבתך, ולא כדי להתענג באכילתו. ¹²⁹. קצת העתים. לפעמים. ¹³⁰. מבלי לפתן וכו'. לאכול לחם לבד בלי שום מאכל-לווי, כדי להרגיל את טבעך לזה. ¹³¹. בעת המנעו. עד שתוכל לעשות זאת בקלות כאשר יקרה שלא יהיה לך רק לחם לבד. ¹³². יגיעה וטרח. ותסתפק במאכל-לווי שאין הכנתם כרוכה בשום יגיעה, כגון בזיתים, גבינה, תאנים, ענבים וכו"ב (חוה"ל שער הפרישות פ"ה). ¹³³. קלה. שאברייך יתנועעו ביום בקלות, ויהיה קל לך לבצע את ענייניך הרוחניים והגשמיים. ¹³⁴. מים. ולא יין. ¹³⁵. להעביר הדאגה. להסיר מלבך דאגה, כמו שנאמר (משלי לא, ו): 'תנו שכר לאובד ויין למרי נפש'. וגם אז הורה מאד... ¹³⁶. מהרבות ממנו. 'והנמשך אחר היין ויתר התענוגים נמשך אחר סם המות' (שלחן של ארבע לרבינו בחי"ז דף ק"ח:). ¹³⁷. ומרחיק לתורה.

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

כד. וימשוך ידיו מן המותר. מיעוט תענוגי עולם הזה היא אחת ממ"ח קנינים שהתורה נקנית בהם, כמבואר במשנה באבות (ו, ו). וכן דרשו חכמים (סנהדרין קיא.) את הכתוב (איוב כח יג) 'ולא תמצא בארץ החיים', "לא תמצא תורה במי שמחיה (ומעדן) עצמו עליה" [אלא במי שמצער את עצמו עליה ואינו משתדל לפנק את עצמו אלא אך ורק לעסוק בתורה (יד רמה)]. "כי הרודף אחר התענוגים הגופניים, הרי הוא בעל גוף ובעל חומר, ואין ראוי שיקנה החכמה שהוא הפך הגוף" (מהר"ל).

וזה לשון הרמב"ם (הל' ת"ת ג, יב): "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה..."

באבות דרבי נתן (פכ"ח) "רבי יהודה אומר, כל המקבל עליו תענוגי העולם הזה, מונעין ממנו תענוגי העולם הבא, וכל שאינו מקבל תענוגי העולם הזה, נותנין לו תענוגי העולם הבא". 'תענוגי העולם הבא' - ביארו המפרשים - הכוונה היא, כאן בעולם הזה, דהיינו הבנה ומתיקות בתורה שהיא תענוג רוחני, כי המקבל עליו 'תענוגי עולם הזה' דהיינו שקשור לחומר ועניני עולם הזה, אינו מסוגל להשיג בד בבד גם תענוגי עולם הבא.

תוספות (ע"ז קד. ד"ה לא) הביאו את הנאמר במדרש: "עד שאדם מתפלל שיכנסו דברי תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו". [בתנא דבי אליהו (רבה פכ"ו) הנוסח: "...יבקש רחמים על אכילה ושתייה יתרה שלא יכנסו לתוך מעיו"]. החיד"א (בברכ"י סי' קנ"ז סק"א) כשהביא מאמר חז"ל זה

ביאורים

בכת"י הגירסא: "כי הוא המדוה הגדול לתורה". כלומר, כי סביאת היין הוא המכאוב הגדול ביותר לענינים הרוחניים והגשמיים של האדם, וכבר תיאר אותה שלמה המלך החכם די הצורך, באמרו (משלי כ, א): "לץ היין הומה שכר" [פירוש, אדם האוהב יין אינו אלא לץ הלהוט אחרי השכרות. טוב הלבנון]. [חוה"ל שם].

ארחות שער האהבה צדיקים

(כה) מן המותר. ואל יאהב האדם את העולם כדי שיאכל וישתה ויהנה ממנו. וכן אמר אחד מן החכמים: אכל למען אחיה. ואמר הפסיל: אחיה למען אכל. ועל זה נאמר: ¹³⁸צדיק אכל לשבע נפשו, ופטן רשעים תחקר" (משלי יג, כה). וכן הנושא אשה, יחשב לשם שמים, שינקים פניה ורכיה ויהיה לו זרע עובדי השם יתברך ויראי-שמים. או יחשב, שימלא תאוותו ויכלה יצרו באשתו, כדי שלא יתאנה לנשים אחרות. או כדי לפקד את אשתו כשהוא יודע שהיא מתאנה לו, כדי שלא תתאנה לאנשים

נוחיות ותענוג גופני שאינו הכרחי לקיום האדם. והצורך ב'פרישות' זו: כי עניני העוה"ז מושכים לחטאים וטבע האדם נמשך לרעות. כלומר, רדיפה אחרי תענוגים ומותרות ומילוי התאוות, תוצאותיה הן: עזיבת התורה והתרחקות מעבודת ה'.

ביאורים

138. צדיק אוכל וגו'. הצדיק אוכל רק כדי להשביע רעבון נפשו. ורעבתנות של הרשעים איננה מתמלאת.

עיונים

כותב "ויחרד האיש הירא בהעמיקו בזה"!!! בסדר היום (לרבי יהודה בן משה מכיר) ביאר דברי התנא (באבות ו, ד) "כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל", שכוונתו שאין לו לאדם לרדוף אחר דברי מותרות ודברים שקשים להשגה, אלא יאכל דבר המצוי כל שעה, וכן דברים קלים שאינם מכבידים על האוכל ומטרידים את מוחו.

כה. מן המותר. בחובות הלבבות (שער הפרישות פ"ב) ובמסילת ישרים (פי"ג) ביארו את ענין הפרישות הטובה, והוא, שלא להשתמש מעניני עוה"ז רק במה שהוא הכרח וצורך אמיתי לאדם, ולהמנע מכל

ארחות שער האהבה צדיקים

צדיקים

ארחות

אחרים. או יכון להכרות גופו, שיציאת הזרע ממנו היא בריאות הגוף. אבל המרבה לשמש יותר מדי, יבואו עליו חלאים רבים. והמתלך בדרך זה, כל ימיו בלו הוא עובד השם ברוך הוא, ואפלו בשעה ¹³⁹שנושא ונותן, ואפלו בשעה שבושל, מפני שמחשבתו בכל - כדי שימצא צרכיו בלבד, עד שיהא גופו שלם לעבד את השם ברוך הוא. ואפלו בשעה שישן, אם ישן בשביל שתננוח נפשו עליו ויננוח גופו שלא יחלה, כי לא יוכל לעבד את השם ברוך הוא והוא חולה, ונמצא שנה שלו עבודה למקום ברוך הוא. ועל ענין זה צונו חכמים ואמרו: ¹⁴⁰כל מעשיך יהיו לשם שמים (אבות פ"ב מ"ב). והוא שאמר שלמה בחכמתו: ¹⁴¹"בכל דרכיך דעהו, והוא יישר ארחתיך" (משלי ג, ו).

יעזוב אדם כל האהבות ¹⁴²וידבק באהבת הבורא ברוך

ביאורים

139. שנושא ונותן. עוסק במסחר. 140. כל מעשיך וכו'. פירוש אפילו כאשר אתה עוסק בעניני העולם הזה כאכילה ושתיה ושאר צרכי הגוף, גם כן יהיו כוונתיך רק כדי להשלים צרכי הגוף, ושתוכל לעבוד את בוראך ולעסוק בתורה ובמצוות כראוי (מפרשים). 141. בכל דרכיך וגו'. בכל עניניך דע את ה', רצה לומר: תן דעתך לחשוב לעשות מעשיך למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה' (מצודת דוד). 142. וידבק. במידת האהבה הטבעה בו, שתמש בה רק לאהבת הבורא.

הוא. וְאַהֲבַת הַשֵּׁם בְּרוּךְ הוּא
¹⁴³ הִיא תְּכִלִּית כָּל הַתְּבוּנָנוֹת וְסוֹף
 כָּל הַמַּעֲלֹת, וְהִיא מַדְרָגוֹת כָּל
 עֲנִינֵי הָעֲבוּדָה, ¹⁴⁴ וְנִדְבוֹת הַנַּפְשׁוֹת
 מֵאַנְשֵׁי ¹⁴⁵ הַחֶסֶד וְהַנְּבִיאִים וְהַפְּרוּשִׁים, אֲשֶׁר ¹⁴⁶ אֵין
 לְמַעַלָּה הֵימָנָה. וְהִרְבֵּה פְּעָמִים ¹⁴⁷ מִקֳּדִים הִסְפֵּר יִרְאַת
 הָאֱלֹהִים עַל אַהֲבַת ה', שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה'
 אֱלֹהֶיךָ שָׁאֵל מֵעַמּוֹ, כִּי אִם לִירְאָה וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ" (דברים
 י, יב). ¹⁴⁸ וּמִפְּנֵי שֶׁאַהֲבָה הִיא תְּכִלִּית הַפְּרִישׁוֹת וְסוֹפָה,
¹⁴⁹ וְקִרְוָה שֶׁבַּמַּדְרָגוֹת אֵל מַדְרַגַּת אַהֲבַת הָאֱלֹהִים, וְאִי
 אֶפְשָׁר שִׁיגִיעַ הָאָדָם ¹⁵⁰ אֵלֶיהָ אֶלָּא אַחֵר שֶׁתִּתְקַים יִרְאַתוֹ
 וּפָחַדוֹ מִהָאֱלֹהִים, וְעַל-כֵּן ^(כ) הִירְאָה קוֹדֶמֶת לְאַהֲבָה.

ביאורים

143. **היא תכלית וכו' העבודה.** בכת"י הגירסא: "היא תכלית כל התכונות וסוף כל המעלות במדרגות כל אנשי העבודה" [כלומר, היא התכונה [המדה] והמעלה העליונה ביותר מבין כל המדרגות של עובדי ה',] ו"כל המדות הן כמו סולם למעלה האהבה, והיא נדבת הנפשות..." 144. **וגרבות הנפשות.** והקרבות הנפש. 145. **הספר.** המתחסדים עם בוראם והנביאים וכו'. 146. **אין למעלה הימנה.** אין אף מדרגה שהיא גבוהה ממנה. 147. **מקדים הספר.** התורה מקדימה פעמים רבות את מצות יראת האלקים למצות אהבתו. 148. **ומפני שהאהבה היא וכו'.** בכת"י הגירסא שהיראה היא תכלית וכו'. כלומר, היראה היא סוף וקצה אחרון של הפרישות. 149. **וקרובה וכו'.** היראה היא המדרגה הקרובה ביותר למדרגת אהבת האלקים, והשער הראשון של שרעה. 150. **אליה.** לאהבת ה'.

הזה מצוה לאהבו
וליראה אותו שנאמר
ו'אהבת את ה' אלקיך'
ונאמר: 'את ה' אלקיך
תירא"'. עכ"ל. הקדים
הרמב"ם
ל"יראה": "מצוה לאהבו
וליראה אותו".

אך לכאורה מקרא -
שחביא רבינו - מפורש
הוא להפך, שהרי נאמר
ו'ועתה ישראל מה ה'

וַיֹּמַר הֲיֵשׁ אֲהַבָּהּ? הִיא ¹⁵¹כָּלוּת
הַנֶּפֶשׁ וְנִמְוֹתָהּ ¹⁵²מֵעֲצָמָהּ אֶל
הַבּוֹרָא וַתִּבְרָךְ כְּדִי שֶׁתִּדְבֹּק בְּאוֹרוֹ
הָעֲלִיּוֹן. הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת הִיא ¹⁵³מְקוֹר
הַדַּעַת, וְהִיא טְהוֹרָה וְזָכָה, וְהַבּוֹרָא
קוֹשְׁרָהּ בְּגוּף ¹⁵⁴אֲשֶׁר חָשְׁקוֹ רַב
לְנִפְּוֹת אִם הִיא ¹⁵⁵תֵּלֵד בְּדַרְכֵי

אלקין וגו' כי אם ליראה וגו' ולאהבה אותו". הרי שהקדים הכתוב "יראה" ל"אהבה" [ואף שהפסוקים שהביא הרמב"ם מקדימים "אהבה" ל"יראה", שהרי "ואהבת" נאמר בפסוק ה' ואילו "תירא" בפסוק י"ג, הרי אין מוקדם ומאוחר בתורה. אך אם באותו פסוק עצמו להקדים התורה "יראה" ל"אהבה", הרי בודאי שכן צריכה להיות התורה].

תירץ הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, שיש שני סוגי יראה: "יראת העונש" - הקודמת למדרגת האהבה, ו"יראת הרוממות" - הבאה לאחר אהבה. לכן הפסוק "מה ה' אלקיך שואל מעמך", מדבר על "יראת העונש" הקודמת לאהבה ה'. אך הרמב"ם מדבר על "יראת הרוממות", ולכן הקדים אהבה תחילה.

ביאורים

151. כלות הנפש. געגועי וכיסופי הנשמה להיות עם הקב"ה תמיד ולא להפרד ממנו אף לרגע. 152. מעצמה. מעצמיותה, כי זהו כל מציאותה [בחוה"ל ביאר, כי נפש האדם היא דבר רוחני שאינו מורכב מארבעת היסודות אש, רוח, מים, עפר, לכן מצד עצמה היא נוטה רק לדברים רוחניים הדומים לה ומתרחקת באופן טבעי מדברים גשמיים שהם בניגוד לטבעה]. 153. מקור הדעת. היא שורש הדעה והשכל שיש באדם. 154. אשר חשקו בר' לגוף ש הרבה חשקים לכל מיני האויות העולם-הזה, והסיבה ש' יצר את הגוף שישיה חשקו, הוא כדי לנסות את הנשמה אם היא... 155. תלך. ותנהיג את

השם. ומפני ¹⁵⁶שהאדם מלבש בגוף הנברא ¹⁵⁷ברוח בהמית, ¹⁵⁸אין כח בנשמה הנבראת מאלהים לחשב אחר בוראה, כי מערכת היא בתאות הגוף, וכל ¹⁵⁹ימי קטנות האדם אינו מבקש ואינו שואל אלא תאוותיו ותענוגיו, כי מרב תאות הגוף - אכילה ושתיה ועדוני העולם הזה, שהוא עולם שוא ושקר, וחושב לאסוף הון רב - אין כח בנשמה לחשב אחר הבורא יתברך, כי היא מלבשת בהכלי שוא. ¹⁶⁰ואחרי שתרגיש הנפש במה שיש לה תועלת לעצמה בלתי שתוף הגוף, אז היא תתאנה לבקש ¹⁶¹מנוחה ממדוי הגוף, פאשר יתאנה החולה ¹⁶²לרופא; וכשתתרפא הנפש מתחלואיה, אז יהיה לה ¹⁶³אור בעצמה וכח בנפשה.

ביאורים

הגוף כפי רצון ה'. ¹⁵⁶. שהאדם. נשמת האדם. ¹⁵⁷. ברוח בהמית. הנוטה אחר תאוות הגוף. ¹⁵⁸. אין כח בנשמה וכו'. כלומר, נוצר בנשמה קושי ושוב אין לה אפשרות וכח טבעי לחשוב אחר בוראה. ¹⁵⁹. ימי קטנות האדם. אדם בילדותו. ¹⁶⁰. ואחר שתרגיש הנפש וכו'. כלומר, כשגדל האדם הוא מבין שיש גם דברים רוחניים המביאים תועלת לאדם. ¹⁶¹. מנוחה ממדוי הגוף. להשתחרר ולנוח מחולי הגוף, הם המה עניני החומר והנאות עולם-הזה, אשר פוגעים בנפש האדם ומצירים לה. ¹⁶². לרופא. שירפאנו ממחלתו, כן הנפש משתוקקת להשתחרר מצורכי הגוף. ¹⁶³. אור בעצמה. כי כשהוסר מהנפש דברים אשר הפריעו לה מלחשוב אחר בוראה, אזי מיד יחלו הכוחות הטמונים בה להאיר ותמשך נשמתה בקלות לרוחניות כי נטייתה הטבעית מלכתחילה היא לכך.

והנפש הלא ¹⁶⁴מלאה אהבה, ואותה אהבה קשורה ¹⁶⁵בשמחה, ואותה שמחה מברחת ¹⁶⁶מעל לבבו נעימות הגוף ותענוג העולם, ואותה שמחה עזה ומתגברת על לבבו, וכל הנאות שבועולם הם כאין כנגד תקף שמחת אהבת השם ברוך הוא. ^(כו)וכל חבת שעשוע ילדיו, בלא היו כנגד שעשוע לב האוהב השם ברוך הוא בכל לבבו. ובכל הרעהוריו יתגה

כו. וכל חבת שעשוע ילדיו בלא היו וכו'. בפרשת כי תצא (דברים כא) נאמרה פרשת בן סורר ומורה. ובמסכת סנהדרין (עא.) אומרת הגמרא: 'בן סורר לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר'. ודברים אלו תמוהים, מפני מה הצרכה התורה לכתוב פרשה שלימה שאינה נוהגת במציאות ולא תהא לעולם?

ותירץ רבינו בחיי, כי היה זה מחכמת התורה ללמד את העם, עד היכן

גודל חיוב אהבת השם יתברך. שהרי אין לך אהבה גדולה בעולם כאהבת האב והאם לבנם. וכיון שעובר הבן על מצוות ה' יתעלה, חייבים הם שתגבר בקרבם אהבת השם יתברך על אהבת הבן, עד שהם עצמם צריכים להביאו לבית דין לסקילה. על זה אמרו: 'דרוש וקבל שכר'.

ביאורים

¹⁶⁴. מלאה אהבה. לבורא יתברך. [שלא תאמר שאדם סובל מכך שנפשו משתוקקת לדברים רוחניים וכאילו הפסיד דברים גשמיים למען השגת דברים רוחניים, על כך מבאר שההפך הוא הנכון, מאחר ומוצאה של הנשמה היא מן העליונים והיא חלק אלו-ה ממעל וכולה דבר רוחני, אם כן נטייתה הטבעית היא רק לדברים רוחניים, לכן רק בזה היא מוצאת מרגוע מנוחה ושמחה]. ¹⁶⁵. בשמחה. השמחה נובעת משלימות האדם [ככתוב (תהלים סח, ד) "וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים וישירו בשמחה"]. ושלימות האדם היא כשנפשו אוהבת ודבוקה בבורא עולם. ¹⁶⁶. מעל לבבו. מרחיקה

איך לעשות רצון הבורא¹⁶⁷ ולזכות הרבים ולעשות קדוש השם¹⁶⁸ ולמסר עצמו באהבת השם ברון הוא. וזהו אהבת השם ברון הוא שכתוב בתורה, כגון פנחס¹⁶⁹ שמסר נפשו בשביל הבורא יתברך (במדבר כה), ואברהם אבינו שאמר: "הרמתי ידי אל ה' אל עליון קנה שמים וארץ, אם מחוט ועד שרוף נעל" (בראשית יד, כב כג), ואלישע שלא רצה לקחת¹⁷¹ מנעמן (מלכים ב ה, טו-טז). ואל יבטל מדברי-תורה בשביל תענוגי ושעשועי ילדיו,¹⁷² וחת ראייה ודבור, וגם יעזוב טיולם,¹⁷⁴ וינעים זמירות כדי למלאות לבבו שמחה באהבת השם ברון הוא.

ביאורים

ומסלקת מלבו כל עניני תאוות עולם-הזה.¹⁶⁷ ולזכות הרבים. מגדל אהבתו את ה' חפץ שגם אחרים יעשו את רצונו יתברך. [במס"י (פי"ט) כתב, אחר שיתגבר באהבה אליו יתברך, יהיה חומד ומתאוה אל הגדלת כבודו ומצטער על כל מצב וענין בהם מתמעט כבודו יתברך. ויתאוה שכל שאר בני-האדם יהיו כמו כן, ויתאנח על מה שממעטים שאר בני-האדם].¹⁶⁸ ולמסור עצמו וכו'. מוכן הוא למסור את עצמו על קדושת שמו, כדוגמת פנחס.¹⁶⁹ שמסר נפשו. שסיכן את עצמו בעבור שקינא לה', והרג נשיא שבט מישראל.¹⁷⁰ הרימותי ידי. אברהם אבינו לאחר שנלחם עם המלכים לא רצה לקחת לעצמו שום רכוש מן השבי, וכל זאת כדי שיתפרסם בעולם שהקב"ה הוא זה אשר מעשיר אותו.¹⁷¹ מנעמן. תמורת מה שריפא אותו מצרעתו ובכך קידש שם שמים ברבים.¹⁷² וחת ראייה ודיבור. שלא יתבטל מדברי-תורה בשביל אהבתו וחייבתו לילדיו (או לאחרים) לראותם ולדבר אתם.¹⁷³ יעזוב טיולם. ימנע ויניח בלוי' זמן שונים.¹⁷⁴ וינעים זמירות.

העובר מאהבה, עוסק בתורה ובמצוות, והולך בנתיבות התקמה המראים איך יעשה כל המצוות מאהבה¹⁷⁶ ואיך יאהב את השם יתברך אהבה גדולה, לא מפני¹⁷⁷ דבר שבעולם, לא מפני¹⁷⁸ יראת הרעה ולא כדי¹⁷⁹ לקבל הטובה, אלא עושה האמת מפני שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא. ומעלה זו היא מעלה גדולה עד מאד, ואין כל אדם זוכה לה, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקדוש ברון הוא "(בח) אהבי" (ישעיה מא, ח), לפי שלא עבד אלא מאהבה. והוא שצונו בה הקדוש ברון הוא על-ידי משה רבנו עליו השלום, שנאמר:

ביאורים

ישיר זמירות של שבח לה', כדי למלאו לבבו וכו'.¹⁷⁵ בנתיבות. בדרכי.¹⁷⁶ ואיך יאהב את ה'. על הפסוק (דברים ו, ה-ו) "ואהבת את ה'... והיו הדברים האלה", פירש רש"י (מהספרי): "ומהו האהבה (פירוש, כיצד היא דרך האהבה?) - והיו הדברים האלה, שמתוך כך (שאתה עוסק בדברי תורתו), אתה מכיר בהקב"ה ומדבק בדרכיו (וכך תאהבנו)".¹⁷⁷ דבר. סיבה.¹⁷⁸ יראת הרעה. יראת העונש אם לא יקיים מצוות.¹⁷⁹ לקבל הטובה. אף מהקב"ה וכמו שאמרו חז"ל (אבות א): "אלא הו' כעבדים המשמשים את הרב שלא על

ארחות שער האהבה צדיקים

"(כט) וְאַהֲבַת אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדְךָ" (דברים ו, ה). וּבְזִמְנֵן שִׂיאָהֶב אֶת הַשֵּׁם כְּרוֹךְ הוּא אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיד יַעֲשֶׂה כָּל הַמְצֻוֹת מֵאַהֲבָה.

וְכִי צַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא - שִׂיאָהֶב אֶת הַשֵּׁם אַהֲבָה גְדוֹלָה יִתְרָה עֲזָה מְאֹד, עַד שֶׁתֵּהֱא נִפְשׁוֹ קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ. וְנִמְצָא¹⁸⁰ שׁוֹנָה בָּהּ תְּמִיד כְּאֵלֹ

שניתן לו בן בעת זקנותו אחר היותו חשון בנים, ושנתאוה לו כל ימיו, והיה המעולה שבמין האנושי ועיקרו בחפץ חסד, ונעשה לו אכזרי לאהבת בוראו לשחוט אותו בידו, ועזב ושכח אהבת בנו יחידו אשר אהבו תכלית אהבה וחשק, להיות אהבתו גוברת ומשכחת כל החשקים והתאות, והוא שנקרא 'אוהב' כאומרו 'זרע אברהם אוהבי'.

עכ"ד הרשב"א.

כט. ואהבת את ה'

אלהיך. כתב רבינו בחיי: "ואם תשאל ותאמר, כיון שמצינו שמעלת ה' חשק גדולה ממעלת ה' אהבה" היה לו לומר 'וחשקת' ולמה אמר 'ואהבת'?

התשובה בזה, כי היא הנותנת, שהרי האוהב הוא מי שאוהב הדבר האהוב ולעתידי תשתכח ממנו האהבה, כגון בעת שאוכל או ישן. אבל מי שחושק, אין מחשבתו נפרדת מן החשוק כלל ואפילו בעת שיאכל ויזכרנו, גם בעת השינה

ביאורים

מנת לקבל פרס". 180. שו"ג בה תמיד. פירש הראב"ד (פ"י מתשובה ה"ו) בשני ענינים: (א) לשון שיר, כמו 'שגיון לדוד' (תהלים ז, א) [פירוש, שישמח באהבת ה' כמו שאדם שמח בשיר (כסף משנה). או יש לפרש, שבתוקף החשק ישיר לפניו יתברך (ספר חרדים פ"א אות ו')]. (ב) בעבור אהבתה תשגה בעניניך שלא תשים עליהם לב. עכ"ד. עוד יש לפרש, בשביל אהבת ה' יתנהג כשגוג וכפתי, שיוניח כל עסקיו וירוצ' אחרי ה' (עפ"י רש"י עירובין נד:).

עיונים

יראנו בחלום. ולפי שנצטוונו לאהבה את ה' בשני היצרים ובנפש המתאוה ובכל ממונו, ויצטרך אדם לאהוב את כולן בדברים המוכרחים, כי אי אפשר לו שיחיה זולתם, על כן צוה שיאהוב אותו בענין המוכרח אבל יאהוב את השם יתברך על כולן.

ואם כן מהטעם הזה לא היה יכול לומר 'וחשקת', כי אילו היה חושק אותו היה מפריד מחשבתו מכל הדברים הגופניים האלה ולא היה משתמש בהם כל עיקר, ואף במוכרחים, ולא היה מקום למצות התורה כלל".

ארחות שער האהבה צדיקים

הוּא חוֹלָה חֲלֵי אַהֲבָה, שְׁאִין יַעֲתֹנ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹנָה בָּהּ תְּמִיד, בֵּין בְּשִׁבְתּוֹ, בֵּין בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשַׁעֲה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֵה, יִתֵּר מִזֶּה תִּהְיֶה אַהֲבַת הַשֵּׁם כְּרוֹךְ הוּא בְּלֵב אוֹהֲבָיו, שׁוֹנִים בָּהּ תְּמִיד, כְּמוֹ שֶׁצִּוּנו: "בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ..." (דברים ו, ה), וְהוּא שֶׁשְׁלֹמֹה אָמַר דֶּרֶךְ מִשְׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אֲנִי" (שיר-השירים ב, ה) וְכָל שִׁיר-הַשִּׁירִים מִשְׁל הוּא לְעֻנֵּן זֶה.

דְּבָר יְדוּע וּבְרוּר, שְׁאִין אַהֲבַת

הַקְדוּשׁ-כְּרוֹךְ-הוּא נִקְשָׁרַת

כְּלָבּוֹ שֶׁל אָדָם, עַד שִׁישְׁגָה בָּהּ

תְּמִיד כְּרָאוּי וַיַּעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבְּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ

שֶׁצִּוָּה וְאָמַר: "בְּכָל לִבְּךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ..." (דברים ו, ה)

וְאִינוֹ אוֹהֵב הַקְדוּשׁ-כְּרוֹךְ-הוּא אֵלָּא¹⁸¹ בְּדַעַת שִׁידְעָהּ,

ביאורים

181. בדעת שידעוהו. ככל שידע ויכיר יותר גדלות ודרכי ה' והנהגותיו בעולם כך תרבה אהבתו לה' יתברך.

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

וְעַל פִּי הַדַּעַת תִּהְיֶה הָאֱהָבָה: אִם
מָעֵט - מָעֵט, וְאִם הֶרְבֵּה - הֶרְבֵּה,
לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם¹⁸² לִיחַד עֲצָמוֹ
לְהִכִּין וּלְהַשְׁכִּיל בְּחֻקֶּיהָ וּבִתְבוּנָהּ
הַמוֹדִיעוּת לֹא אֶת קוֹנֹהּ. וּכְפִי בַח
שֵׁישׁ בָּאָדָם לְהִכִּין וּלְהַשִּׁיג הָאֵל
הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא, מִצֻּחַ לְאֱהָבָה אוֹתוֹ
וּלְיִרְאָה מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֱהָבָתָ
אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ו, ה), וְנֶאֱמַר:
"אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִירָא" (שם ו, יג).
וְזוֹהִי הַדַּעַת לְהַשִּׁיג בְּהַ אֱהָבַת הַשֵּׁם
בְּרוּךְ הוּא: ^(ל) בְּשַׁעַת שִׁיתְבוּנָן הָאָדָם
בְּמַעֲשָׁיו וּבְכַוּנָתוֹ הַנִּפְלְאִים
וְכַהֲנָה.

ל. בשעה שיתבונן וכו'.
הוא מדברי הרמב"ם ז"ל
בפ"ב מיסודי התורה
המבאר לנו כיצד להגיע
לאהבת הבורא יתברך,
וע"ז כתב שהאהבה
באה על ידי התבוננות
ברוממותו יתברך
עיי"ש. והחסיד ב"חובות
הלכות" אומר
שהאהבה באה על ידי
התבוננות בטובתו
יתברך ורוב חסדיו
עמנו.
וכתב על כך בספר
"ברכת פרץ"
ויקרא: אבל מה יעשה
אדם שלבו אטום ואינו
מתעורר לאהבה אפילו
כשלומד ומתבונן
בענינים אלו כהנה

ברם, הרמז"ל בספר "מסילת ישרים" (פ"ז) כבר כתב בנושא הזריזות כשעם
שההתלהטות הפנימית מביאה לידי זריזות הגוף, כמו כן ישנה מציאות הפוכה
מזו: התנועה החיצונית מעוררת את הפנימית. על ידי זריזות בפועל מעורר
האדם בעצמו התלהטות ושמוחה פנימית וזהו מה שכתוב: "ונדעה נרדפה
לדעת את ה'".

כך גם בענין אהבת ה' ותורתו (וכן בשאר המידות). כשם שאהבה פנימית
מביאה להתנדבות ולויתור משלו למען כבודו יתברך, כך מעוררת פעולת

ביאורים

182. ליהר. לקבוע.

עיונים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

הַגְּדוֹלִים, וְיִרְאָה מֵהֶם חֻקִּמָּתוֹ שְׁאִין
לָה עֶרֶךְ וְלֹא קֵץ, מִיָּד הוּא אוֹהֵב
אֶת הַמְּקוֹם בְּרוּךְ הוּא, וּמִשָּׁבַח
וּמִפָּאָר, וּמִתְאַוָּה תְּאוּוֹה גְּדוֹלָה לִידַע
אֶת הַשֵּׁם הַגְּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד:
"צִמְאָה נַפְשִׁי לְאֱלֹהִים לֹאֵל חַי"
(תהלים מב, ג), וּכְשֶׁמִּשָּׁבַח בְּדִבְרֵים
הָאֵלָה שֶׁאָמַר דָּוִד מִיָּד הוּא נִרְתַּע
לְאַחֲזָרָיו וְיִירָא וְיִפְחַד, וְיִדַּע שֶׁהוּא
בְּרִיָּה קְטַנָּה שְׁפֵלָה וְאִפְלָה, עוֹמֶדֶת
בְּדַעַת קָלָה מְעוּטָה לִפְנֵי¹⁸³ תַּמִּים
דַּעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר דָּוִד: ¹⁸⁴"כִּי
אִרְאֶה שְׁמִיךְ מַעֲשֶׂה אֲצַבְעֶתֶיךָ"
(שם ח, ד), וּכְמִיךְ לָה: ¹⁸⁵"מָה אֲנוֹשׁ
כִּי תִזְכְּרֶנִּי" (שם פסוק ה).

ההתנדבות אהבה בלב
והתקשרות להש"ת
ולתורתו. ולפי ערך
ריבוי ההתנדבות, כן
יעורר לעומתו ניצוצי
אהבת הש"ת. דרכי
ההתנדבות רבים הם: יש
המתנדב לשם-שמים
בהרבותו ביגיעת
התורה, ויש מי שעושה
זאת על ידי תפילה
במסירות-נפש. ישנם
המורבים בצדקה או
ביוכי הרבים, וישנם
אחרים המתנדבים על
ידי שמדקדקים דקדוק
רב בכל דיני התורה.
אלה וגם אלה יגיעו מכח
התנדבותם לשם ה'
להתעוררות הרגשת
אהבה והתקשרות
לבורא ברוך הוא. וזה
בדוק ומנוסה!

נמצא איפוא שגם את
מצוות הלבבות יש
אפשרות לקיימם
ולקנותם על-ידי ריבוי

וּבְזִמְנֵן שְׁאָדָם מִתְבוּנָן בְּדִבְרֵים

מעשים מתוך התנדבות למען שמו יתברך. עיי"ש עוד.

ביאורים

183. תמים דעות. כינוי להקב"ה שהוא שלם בתכלית השלמות. 184. כי
אראה וגו'. כאשר אתבונן בשמים שהם מעשה אצבעותיך. 185. מה אנוש

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

הַגְּדוֹלִים, וּמִכִּיר גְּדֻלָּתוֹ מִמְּלֶאךָ
וְגִלְגָּל, וַיִּרְאֶה חֲכָמָתוֹ שֶׁל
הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא בְּכָל הַיְצוּרִים
וּבְכָל הַבְּרוּאִים, מוֹסִיף אֶהְבָּה
לְמָקוֹם בְּרוּךְ הוּא, וַיַּצְמֵא נַפְשׁוֹ
וַיִּכְמַה בְּשׂוֹר לְאַהֲבָה אֶת הַמָּקוֹם¹⁸⁶
בְּרוּךְ הוּא, וַיִּירָא וַיַּפְחַד מִשְׁפָּלוּתוֹ
וְדָלוּתוֹ וְקָלוּתוֹ,¹⁸⁷ כְּשִׁיעֶרף עֲצָמוֹ
לְאַחַר מַהְגוּפִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר
בָּרָא הֵשֵׁם בְּרוּךְ הוּא.

וּבְמָקוֹם אַחֵר נֶאֱמָר: "וַיִּירָא

אֱלֹקִים" (איוב א, א), וּבְאֵרוֹ, שְׁמִתִּירָא מִדִּין
עֲנֵשׁ שְׁמִים וּמִגִּיהֶנֶם וּמִעֲנָשֵׁי עוֹלָם הָזֶה (סוטה כז, ב; וע"ש
לא, א). וְזֹאת הַמִּדָּה (ל^א) רְחוּקָה מִן הָאֶהְבָּה מְאֹד מְאֹד.
אֲבָל יִירָא מִהֵשֶׁם יִתְבָּרֵךְ כְּמוֹ אִדָּם שְׂאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ
וְהִיא אוֹהֶבֶתוֹ, וְהוּא יִירָא לַעֲשׂוֹת דָּבָר כְּנִגְיָה בֶּן יֶאֱבֹד

ביאורים

וגו'. מה חשיבותו של האדם כי זכרונו בא לפניך. 186. ויכמה בשרו. יחשוק
ויתאוה (מלשון 'כמה לך בשרי'. תהלים סג, ב). 187. כשיערף עצמו לאחר
מהגופים הקדושים וכו'. כשישוה את עצמו למלאכים או לחיות הקודש או
לגלגלים וכדומה, ויראה את הפער הגדול אשר בינו לבינם.

ארחות שער האהבה צדיקים

עיונים

הרב שלא על מנת אֶהְבָּתָהּ - בֶּן הַרְבֵּךְ הָזֶה¹⁸⁸ חוֹצֵב
לקבל פרס, וזו היא
עבודה מאהבה, ואת דבריו הוא מסיים "ויהי מורא שמים עליכם", שזו
עבודה מיראה. ולכאורה הרי דרגת העבודה מאהבה גבוהה יותר מעבודה
מיראה, אם כן לאחר שזוכה האדם לדרגה הגבוהה של אהבת השי"ת
ומשמשו שלא על מנת לקבל פרס, מה מקום להוסיף ולצוותו ביראת
שמים?

אלא - אומר רבי יצחק בלאזר - זאת לימדנו התנא, שגם לאחר כל המדריגות
הנעלות, צריך עדיין לעבודת ה"יראה", ובאין יסוד של יראה, לא תתכן גם
עבודה מאהבה. כי כח היראה הוא היסוד והשורש המחזיק ומאחד את כל
המעלות.

וביותר מצינו, כי על ידי היראה אוי מדת האהבה מתגבר באדם ביתר שאת.
והוא על פי מה שביאר רבי שמואל רוזובסקי זצ"ל על מה ששינו במשנה
(אבות ה, ג) "עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם, להודיע
כמה חבתו של אברהם אבינו". ופירש רש"י, ולא הרהר אחרי מדותיו יתברך
מרום אהבתו, ע"כ. והדבר צ"ב, הרי אחר נסיון העקידה, שהיה הנסיון
האחרון, נאמר בפסוק "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה", הרי משמע
שמחמת היראה עמד בפני הנסיונות?

אלא הביאור בזה הוא, כי אמנם עצם העמידה בעת הנסיון הוא מכח מדת
ה"יראה", כי מ"אהבה" אפשר לבעט, וכמאמרם ז"ל (ירושלמי סוטה ה, ה)
עשה מאהבה ועשה מיראה. עשה מאהבה, שאם באת לשנוא, דע שאתה
אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה, שאם באת לבעט דע שאתה ירא ואין
ירא מבעט, ע"כ.

אך אחרי חלוקת עת הנסיון, אז מרוב "אהבתו" לא הרהר בו, ולא עורר בעצמו
איוושהי התנגדות, שהיא כבר בחינת שנאה - "דע שאתה אוהב ואין אוהב
שונא". ואדרבא, על ידי העמידה בנסיון בכח היראה, על ידי זה מדת האהבה
מתגברת בו, כי מאחר שמצד האהבה אינו מהרהר, ואין מתעוררת התנגדות,
בחינת שנאה, הרי האהבה מתגברת בו יותר ויותר, כי על ידי שמקריב עצמו
בשביל ה' מתקשר יותר ויותר.

ביאורים

188. חוֹצֵב [בכתי"י הגירסא: רשפי אש. לשון הפסוק בשיר השירים

ארחות

שער האהבה

צדיקים

רשפי אש אהבת¹⁸⁹ הבורא יתעלה, ויירא לעבר על מצוותיו פן יפסיד אהבת הבורא יתברך. וזהו "עבדו את ה' ביראה" (תהילים כ, יא) היא יראת האהבה, "וגילו ברעדה" - מרב פחד הבורא תגילו לעשות חפצו. וזאת היראה היא יראת האהבה, ועליה נאמר: "יראת ה' היא אוצר" (ישעיה לג, ו).

ואין האהבה הזאת מתקיימת אלא במי שנותן דעתו¹⁹¹ לקיים כל המצוות כהלכתן, כי מי שאינו יודע המצוות אשר צוהו יוצר הכל, אין זה נקרא אהב גמור, לכן¹⁹² יאהב כל אשר יביאהו לאהבת הבורא ברוך הוא וברוך שמו. והעושה זה, טוב לו בעולם הזה ולעולם הבא.

ביאורים

(ח, ו). ופירש שם המצודת דוד: "גחלת האהבה היא כרשפי אש וכשלהבת גדולה. רוצה לומר, אהבתי אליך שמורה לעולם כחמימות הגחלת המתקיימת זמן מרובה, וגם היא חזקה כלהבת אש גדולה השורף בחזקה".¹⁸⁹ הבורא. גדולת הבורא. ¹⁹⁰. יראת ה' היא אוצרו. יראת שמים היא דבר גדול מאוד עד שהיא המדה היחידה שהקב"ה מכניסה לאוצרו, כאדם המניח באוצרו דבר חשוב כדי לשומרו. [וכנאמר: "אין להקב"ה בבית גזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר 'יראת ה' היא אוצרו'"] (ברכות לג:). ¹⁹¹. לקיים כל המצוות כהלכתן. האוהב את ה' חפץ להגדיל כבוד שמו יתברך ולעשות נחת-רוח לפניו, וזאת על-ידי שיעשה את רצונו ויקיים את מצוותיו אשר ציוה. ¹⁹². יאהב כל אשר יביאהו וכו'. וכתב ה'מסילת ישרים' (פ"ט): "וכבר מורגל זה הענין בכל אוהב בשר-ודם שישמח כשיודמן לו (דבר) מה שיוכל להראות בו אל אשר הוא אוהב, עד היכן מגיע עוצם אהבתו".

ארגון "ארחות יושר"

נוסד בהכוונתו של מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א, במטרה להנחיל את לימוד המוסר בקרב כל שכבות העם, בשיעורי התורה ובכוללי האברכים, במוסדות החינוך ובשיעורים לנשים. בכדי להגשים מטרה זו, מתקיימת פעילות מגוונת בתחומים שונים.

**בית
מדרש
וכולל
למגידי
שיעורים**

עשרות רבנים מגידי שיעורים, העוסקים בבית המדרש בהכנת השיעורים בדף היומי ובסוגיות העיוניות הנלמדות על ידם - המה "נושאי הדגל" ליישום תכנית הפצת לימוד המוסר מבית היוצר של ארגון "ארחות יושר", ע"י לימוד בצוותא בסוף השיעור בספרי המוסר היו"ל על ידינו.

**מכון
"ארחות
המוסר"**

צוות ת"ח מופלגים, אשר ניחנו בידע ובהבנה בספרות התורנית לענפיה, שוקד על הוצאת ספרי מוסר בעריכה חדשה ומאירת עיניים. גולת הכותרת הינם מדורי ה"ביאורים" וה"עיונים", המעוטרים בפנינים מגדולי הדורות, בתוספת נופך מאת העורכים. וזאת - בצורת חוברות חודשיות עם חלוקה על פי סדר לימוד יומי המופצות באלפי עותקים בשיעורי התורה, בכוללים, בישיבות, בתלמודי תורה ובבתי הכנסת.

**סדרי
מוסר
בהיכלי
הכוללים**

הוקמה תכנית מיוחדת לקביעת סדרי מוסר בכוללי האברכים בצמוד לסדרי הלימוד הקבועים, עם מתן שכרה בצידה - מילגה חודשית, וזאת בכדי להחדיר חשיבות העסק בספרי היראה ותיקון המידות באופן מיוחד לעמלי תורה.

**שיעורי
מוסר
במוסדות
החינוך**

שילוב שיעורי מוסר בתכניות הלימודים בתלמודי תורה בכל הארץ, לעידוד לימוד המוסר מגיל צעיר בצורה נוחה ונעימה. כבר עתה ניכרים ניצני ההשפעה מלימוד זה שבודאי תלך ותגבר עם השנים, וסופה להצמיח פירות נאים אשר יתהללו בהם כל רואיהם.

**הקמת
שיעורי
תורה**

במאות שיעורי התורה הנלמדים בפריסה ארצית רחבה הגדלה מיום ליום, אשר נמסרים על ידי טובי מגידי השיעורים, המצטיינים בבקיאות ובעיון, ובהסברה בהירה וקולחת - שילבנו את לימוד המוסר בסוף השיעור, בו לומדים בצוותא מתוך חוברות "ארחות המוסר" וזוכים בשל כך לתוספת מילגה חודשית המהווה תמריץ ועידוד לרבנים שלי"א, אשר מדווחים במשוב על רצף הלימודים, ההתקדמות והעקביות.

**שיעורים
לנשים
"מדרשת
בת שבע"**

בעסקנו במלאכת הקודש, מעלים אנו על נס את דמותה של הרבנית הצדקנית הדגולה מרת בת שבע קניבסקי ע"ה, אשר הייתה תל תלפיות לנשי ובנות ישראל, ובאהבתה הגדולה הרעיפה על ראשן טללי תחיה והעמידתן בקרן אורה. לזכרה הקמנו רשת שיעורי תורה לנשים הנושאות את שמה בגאון, על מנת להמשיך את מורשתה המפוארת בקירוב בנות ישראל, לחיזוק ביראת שמיים, צניעות ומידות טובות.

שיעור
בביה"כ ראשלי"צ

שיעור
בביה"כ הגדול ת"א

שיעור
בביה"כ הגדול ב"ב

שיעור
בביה"כ בלינסון

